

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра культурології*

Кафедра адміністративного права та адміністративної діяльності

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Кафедра українознавства та лінгводидактики імені проф. О. Г. Муромцевої*

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
Кафедра української філології та журналістики*

*Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Кафедра українознавства*

*Харківська державна академія фізичної культури
Кафедра української та іноземних мов*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

**Збірник тез
за матеріалами VI міжвишівського круглого столу
6 лютого 2025 р.**

Електронне наукове видання

Харків – 2025

УДК [342.742:811.161.2]«364»(477)(082)

A43

*Рекомендовано до поширення через мережу «Інтернет»
кафедрою культурології
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 8 від 04.03.2025)*

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Пивоваров В. М. – кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри культурології;

Лисенко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології;

Шумейко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні: збірник А43 тез за матеріалами VI міжвишівського круглого столу (6 лютого 2025 р.). – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2025. – 102 с. – Електронне наукове видання. – <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyku-naukovyh-konferenczij/>. ISBN 978-617-8198-13-8

У збірнику тез матеріалів учасників круглого столу висвітлено сучасні проблеми функціонування української мови як державної, питання формування україномовної особистості, гарантування мовної ідентифікації нації, утвердження нормативності української мови.

Видання може бути цікавим як для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, так і всім тим, хто цікавиться питаннями мови в Україні.

Видається мовою оригіналу в авторській редакції. Відповідальність за зміст наукової праці несе автор.

УДК [342.742:811.161.2]«364»(477)(082)

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

ISBN 978-617-8198-13-8

ЗМІСТ

<i>Мех Юлія</i> Окремі питання адміністративної відповідальності за порушення мовного законодавства	5
<i>Карпець Любов</i> Вплив технологізації інформаційного суспільства на мовну особистість	11
<i>Газнюк Лідія, Бейлін Михайло</i> Повсякденна мова як індикатор внутрішнього світу суб'єкта мовлення	14
<i>Нестеренко Тетяна</i> Мовне питання під кутом ретроспективи і перспективи	18
<i>Крижанівська Ольга</i> Графостилістичні особливості соцмережових текстів третього року російсько-української війни	24
<i>Чуєшкова Оксана</i> Вплив громадської думки на мовне законодавство та мовну політику в Україні (до історії питання)	28
<i>Бутко Софія</i> Асоціативний образ української та польської мов у свідомості українських студентів за кордоном в умовах російсько-української війни	32
<i>Варич Наталія</i> Архітектурний простір мовної політики в умовах російсько-української війни	36
<i>Берест Тетяна</i> Використання української мови в науковому та освітньому дискурсі ...	39
<i>Ігнатченко Ірина, Яхно Олена</i> Мова спротиву: голос українського року як ідентифікатор нації	43
<i>Соїна Ірина</i> Українська та іноземні мови в системі цінностей студентів-спортсменів	48
<i>Демешко Інна</i> Мовностилістична специфіка медійного дискурсу	52
<i>Лисенко Олена</i> Запозичення в сучасній українській термінології міжнародного права	57

Пивоваров Василь Удосконалення мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти на практичних заняттях	62
Приходко Віра Культура спілкування в інформаційному просторі	66
Шумейко Олена Культура мови та мовленнєвий етикет в умовах сучасності	69
Макішвілі Софія Латинізми в українській юридичній термінології	74
Рудницька Катерина Германізми в українській мові – збагачення чи загроза?	76
Некрашевич Артем Аспекти формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців юридичних спеціальностей	80
Гавдзінська Марина Мовна політика: від законодавства до практичних проблем сьогодення	84
Корніяш Анна Адміністративно-правові механізми забезпечення функціонування державної мови: досвід України та практика Великої Британії	87
Іванова Аліна Окремі питання мовної політики в Україні	92
Нецора Данило Мовні засоби маніпулювання у ЗМІ	95
Іванова Вікторія Правовий статус української мови в державі	99

Мех Юлія,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
ORCID ID: <https://orcid.org/10000-0002-0191-1020>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сьогодні мовне законодавство в Україні є ключовим інструментом для захисту та розвитку української мови як державної, важливим інструментом для збереження національної ідентичності та культурної спадщини. Водночас створення ефективного механізму правового впливу для формування правової держави – багатогранне завдання, що потребує комплексних рішень.

В реаліях сьогодення правова еліта України зобов'язана максимально сприяти реалізації конституційних положень щодо побудови правової держави. Конституція України чітко визначає прагнення держави до неухильного забезпечення прав людини і громадянина, їх інтеграції в повсякденне життя суспільства та визначення їх як ключового напрямку роботи державних органів. Так, у статті 10 Конституції України зазначено, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1].

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 встановлено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). До сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які

відповідно до ч. 5 ст. 10 та п. 4 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначаються законами. Зокрема, відповідно до чинних законів питання застосування української мови визначено щодо розгляду звернень громадян; діяльності Збройних Сил України та Національної гвардії України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи і організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації; оформлення митних документів тощо. Володіння державною мовою є обов'язковою умовою для прийняття до громадянства України. Згідно з чинним Законом Української РСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року службові особи державних органів, установ і організацій повинні володіти українською мовою. Законодавчо визначеним є також питання про застосування української мови та інших мов у навчальному процесі в державних навчальних закладах України [2].

Ефективне врядування передбачає проведення реформи державного управління та децентралізації, адже дієва система публічної влади належить до основних чинників конкурентоспроможності держав. Одним із критеріїв успішності зазначених реформ є впровадження єдиних вимог до послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, зокрема шляхом встановлення мовних стандартів, оскільки важливим і невід'ємним елементом всіх процесів, які характеризують державне управління, є комунікативна складова. Це ж стосується забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту права власності як основи стабільного економічного розвитку будь-якого демократичного суспільства.

Як свідчить новітня історія, розвиток і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України є важливим елементом забезпечення національної безпеки та національних інтересів України [4].

Мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян

України. Держава опікується також задоволенням мовних потреб українців, які проживають за межами держави, шляхом надання відповідної допомоги центрам української культури, громадським організаціям та культурно-освітнім закладам за кордоном [3].

25 квітня 2019 року було ухвалено Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», відповідно до ст.1 якого єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Беручи до уваги вже чинне національне законодавство та Висновок Європейської комісії за демократію через право, відповідно до якого за особливих умов, що склалися в Україні, збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструмента єднання суспільства, та Рекомендацію Європейської комісії за демократію через право українському законодавчому органу віднайти істотно більш прийнятні способи підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови та вжити додаткових заходів для зміцнення її ролі в українському суспільстві, цей закон, серед іншого, визначає механізм захисту державної мови, зокрема через діяльність Уповноваженого із захисту державної мови [5]. Так, 2024 року на адресу Уповноваженого із захисту державної мови надійшло 2314 звернень громадян про порушення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Це на 37% менше, ніж у 2023 (3692), на 19% менше, ніж у 2022 (2846) роках. Найбільше порушень стосувалися: відсутності української версії сайтів інтернет-магазинів та вебсайтів – 671; обслуговування – 367; мови зовнішньої реклами та вивісок – 325; сфери освіти – 165; інформації про товари та послуги – 131; сфери охорони здоров'я – 109; сфери медіа – 91. На жаль, зросла кількість порушень у сфері освіти (17 проти 14 у 2023 році), посадовцями органів державної влади та місцевого самоврядування (18 проти 13 випадків у 2023 році). Також протягом 2024 року до Уповноваженого із захисту державної мови звернулося 54 громадянина з проханням надати роз'яснення щодо норм і положень мовного законодавства. Зокрема, це стосувалося правил використання української мови в офіційних документах, у сфері обслуговування, освіти, медіа, а також правопису.

Державна мовна політика має бути спрямована на утвердження поваги до української мови та мов національних меншин, будь-які прояви

зневаги є неприпустимими. Публічне приниження чи зневажання, навмисне спотворення української або інших мов в офіційних документах і текстах, створення перешкод і обмежень у користуванні ними, проповідь ворожнечі на мовному ґрунті тягнуть за собою відповідальність, установлену законом [3]. Так, притягнення до адміністративної відповідальності врегульовано Кодексом України про адміністративні правопорушення [7], зокрема:

Стаття 188-52. Порушення закону щодо функціонування і застосування української мови як державної щодо застосування державної мови під час засідань, заходів, зустрічей і робочого спілкування, в актах, діловодстві та документообігу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим і органах місцевого самоврядування, на державних і комунальних підприємствах, в установах та організаціях, інших суб'єктах господарювання державної і комунальної форми власності, у судочинстві та діловодстві у судах України, в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями, на державному кордоні України, у процесі виборів та референдумів, у міжнародних договорах України – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше; щодо застосування державної мови у сфері освіти, науки, культури, книговидання, у користувацьких інтерфейсах комп'ютерних програм та веб-сайтів, у сфері інформації для загального ознайомлення, публічних заходів, технічної і проектної документації, реклами, охорони здоров'я, спорту, телекомунікацій та поштового зв'язку, транспорту –тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше; щодо застосування державної мови друкованими засобами масової інформації – тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше; інші порушення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо порядку застосування державної мови – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше.

Повторне протягом року вчинення порушення з числа зазначених, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 188-53. Невиконання законних вимог Уповноваженого із захисту державної мови під час здійснення ним державного контролю за застосуванням державної мови. Повторне невиконання законних вимог Уповноваженого із захисту державної мови під час здійснення ним державного контролю за застосуванням державної мови – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 188-54. Порушення вимог законодавства у сфері забезпечення якості освіти. Недопущення посадових осіб центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальних органів до проведення інституційного аудиту або здійснення заходів державного нагляду (контролю), вчинення інших дій, що перешкоджають таким посадовим особам у проведенні інституційного аудиту або здійсненні заходів державного нагляду (контролю), ненадання їм інформації або надання неправдивої інформації – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та на посадових осіб від тридцяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Невиконання законних вимог (приписів, розпоряджень) або інших розпорядчих документів посадових осіб центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальних органів щодо усунення порушень вимог законодавства України у сфері освіти – тягне за собою попередження або накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 188-55. Невиконання законних вимог освітнього омбудсмена. Невиконання законних вимог освітнього омбудсмена щодо припинення порушення прав та/або відновлення порушених прав та/або законних інтересів учасників освітнього процесу, перешкоджання здійсненню освітнім омбудсменом чи уповноваженими ним особами своїх

повноважень, ненадання інформації у строк, встановлений законом, або надання завідомо недостовірної інформації – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Так, за результатами здійснення заходів державного контролю за застосуванням державної мови у 2024 році Уповноважений із захисту державної мови усунув 75% встановлених порушень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». За результатами роботи було накладено 97 адміністративних стягнень у вигляді штрафів та оголошено 147 попереджень, також винесено 159 попереджень суб'єктам підприємницької діяльності за порушення статті 30 закону – мова обслуговування споживачів [6].

Отже, мова – це не просто інструмент для обміну інформацією, а фундамент, на якому будується особистість, вона відображає внутрішній світ людини, її цінності та переконання, сприяючи формуванню самоідентифікації. Збереження та розвиток мови – це запорука збереження культурної спадщини та національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>.
3. Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>.
4. Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>.

5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n400>.

6. Офіційний сайт Уповноваженого із захисту державної мови. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/u-2024-rotsi-upovnovazhenyi-otrymav-2314-zvernen-pro-porushennia-movnoho-zakonu>.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Карпець Любов,
доктор філософських наук,
завідувач кафедри української та іноземних мов,
Харківська державна академія фізичної культури,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА МОВНУ ОСОБИСТІТЬ

Технологізація усіх сфер життя інформаційного суспільства призвела до появи нової мовної парадигми. У чому ж її особливість? На наш погляд, вона презентує себе як дилема: 1) «мова – дім буття» (М. Гайдаггер); 2) «усе є мова» (Ж.Ф. Ліотар) і визначає більш ширшу філософську проблему. Виникає питання щодо ситуації переходу від тексту/лінійності до гіпертексту/нелінійності/мозаїчності. Говорячи про швидкість, із якою оновлюється технологія, У. Еко зазначає, що техніка впроваджує власну мову, а мова змушує техніку еволюціонувати [1, с. 39]. Філософ ілюструє взаємозв'язок мови й технічного розвитку: «Ви та я народились у століття, що вперше в історії винайшло нові мови. Якби наші діалоги відбулися сто двадцять років тому, то ми могли б наводити приклади хіба що театру та книжки. Радіо, кіно, запис голосу і звуків, телебачення, синтетичні образи, комікси – всього цього не було. І щоразу, як виникала нова технологія, вона мала продемонструвати свою невідповідність правилам і страхам <...>Кожна нова техніка вимагає нової ініціації та освоєння нової мови» [1, с. 35].

Вплив технологізації інформаційного суспільства на мовну особистість є багатогранним і комплексним процесом, що охоплює різні аспекти мовної комунікації, формування мовленнєвих навичок, а також

соціокультурні елементи.

Трансформація мови в епоху високих технологій впливає на зміни в способах комунікації, зокрема й на формат спілкування: короткі повідомлення, емодзі, GIF-анімації, скорочені форми стають звичними елементами. М. Серр у книзі «Хлопчик-пальчик, покоління мутантів» зазначає, що сучасний хлопчик-пальчик (така назва походить від швидкості набору СМС за допомогою одного пальця) говорить зовсім іншою мовою, ніж старше покоління, росте у світі, який вимагає новітнього мовного знання. Йому зараз надходить більше інформації, а значить і збільшується та змінюється лексичний запас. Минулого століття різниця кількості слів у словнику французької мови становила від чотирьох тисяч до п'яти. Нинішня різниця від попереднього – до тридцяти тисяч слів. М. Серр зазначає, що в такій ситуації нащадки скоро будуть далекими від сучасної мови [3].

Інформаційна мережа – це особлива комунікативна сфера, яка надзвичайно реагує на зміни довкілля. Усі мовні новації у першу чергу відображаються на інтернет-сторінках. Мова таких сторінок відрізняється від мови паперових видань. З розвитком технологій з'являються й нові номени, пов'язані з інтернетом, комп'ютерами, соціальними мережами, наприклад, «хештег», «селфі», «стрім», «флешмоб» тощо. Інтернет-видання більш вільно поведуться з мовою, дозволяючи собі не дотримуватися кодифікованих мовних правил. Тому актуальними є питання щодо існування літературної мови в мережі. Віртуальні мовленнєві практики – нове явище у комунікативному просторі, яке вимагає ретельного вивчення. Лінгвокультурологи ставлять питання про взаємодію культури та мови, яке потребує всебічного аналізу. Знайомлячись із матеріалами на інтернет-сторінках, можна простежити певні явища, пов'язані з мовною ментальністю, зрозуміти правила організації мовного спілкування в мережі, засвоїти певну сукупність знань про їх специфіку, організацію змісту мовного спілкування.

Які ж особливості мовленнєвих практик, відображених на інтернет-сторінках? Сьогодні інтернет-сторінки формують нове інформаційне середовище і є особливим комунікаційним явищем із специфічною роллю автора і його ставленням до світу, читача. У текстах на інтернет-сторінках особливо наочно подається образ автора у вербально-семантичному, когнітивному і прагматичному рівнях, із яких складається загальна картина віртуального простору. В інтернеті відсутня безперервність

читацького сприйняття, а дисперсність і нелінійність структури ускладнюють читання текстів, розміщених у мережі. У світі, де інформація доступна миттєво, мовна особистість часто змушена формувати свою ідентичність через мову. Це може проявлятися у самовираженні через медіа, особисті блоги чи соціальні мережі, де мова стає інструментом формування іміджу та самоствердження.

Усе частіше йдеться про появу нейронету, всесвітньої системи об'єднаних мереж, у яких комунікація і спільна діяльність здійснюються за допомогою інструментів нейрокомунікації. Як наслідок, прогнозується поява соціальних нейромереж і повноцінного гібридного людино-машинного інтелекту. Відповідь на питання: «Чи не відбудеться заміна природної мови інструментальною, технологічною?» – стає надзвичайно актуальним.

Технологізація мовлення призводить до втрати мовної екзистенційності. Саме М. Гайдаґґер звертає увагу на протиставленні поетичного осереддя мови технізації життєвому світу людини. «Буттєвості мови протистоїть «техніка», специфічне – нищівне – ставлення до світу, що розкриває сутність речей у дошкульному вимірі їх корисності для людини. Осереддям такого псевдорозкриття сутності речей є «підставка», яка проникає і в мову. Тоді мова, в її інструментальній формі, губить зв'язок із її буттєвим виміром, перестає нести заклик буття людині, руйнує можливість розуміння світу. Тож мова постає неначе поле боротьби поетичного дійства і технічного підставлення» [2, с.15].

Як бачиться, різні колізії точаться навколо цього явища, гострими стають питання щодо впливу технологізації інформаційного суспільства на мовну особистість, але очевидним є те, що змінюється формат спілкування, виокреслюючи нові способи та взаємодії, комунікаційні реалії, мовні практики.

Список використаних джерел

1. Еко У. Не сподівайтесь позбутися книжок (пер. з франц. І. Славінської). Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 256 с.
2. Мінаков М. Сутність мови і смисл буття в онтології Мартіна Гайдеггера / М. Мінаков. Мартін Гайдеггер. Дорогою до мови / Пер. з нім. В. Камянця. Львів : Літопис, 2007. 232 с.
3. Michel Serres. Petite Poucette / M. Serres. Paris : Le Pommier, coll. «Manifestes», 2012. 84 p.

Газнюк Лідія,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук
Харківська державна академія фізичної культури,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4444-3965>;

Бейлін Михайло,
доктор філософських наук, кандидат технічних наук,
професор, професор кафедри гуманітарних наук,
Харківська державна академія фізичної культури,
ORCID ID: [https:// orcid.org/0000-0002-6926-2389](https://orcid.org/0000-0002-6926-2389)

ПОВСЯКДЕННА МОВА ЯК ІНДИКАТОР ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ СУБ'ЄКТА МОВЛЕННЯ

Метафізична фундаментальність повсякденності визначає одночасність її підвладності та/або непідвладності часу, виражаючи сутність культури як буття на межі вічності, як прориву у сферу абсолютного, яке знаходить гранично адекватну форму висловлювання, не пориваючи з історичним часом, але пануючи над ним, підкорюючи час через мову, звичаї, традиції та ритуали. Інтерес до вивчення мовної поведінки людини, до реконструкції мовних та знакових символів різних культур, до історії уявлень та образів, що формуються у повсякденному бутті суб'єктів мовлення, залишається актуальним у сучасному динамічному соціумі.

Поєднання способу життя і стану думок та їх висловлювання у повсякденності присутнє у багатьох соціально-філософських системах. Текстам повсякденності властива мінливість, історична трансформація під впливом різних культурних ситуацій, які постійно змінюються. Соціальний час вимагає нових стратегій бачення і вирішення нагальних проблем, оскільки своєрідність та неповторність культури втілюється у повсякденних практиках. Найбільш актуальне звернення до культурологічного дослідження повсякденності мови пов'язане з кризою ідентичності у сучасному суспільстві, пошуком свого «Я» в хаосі ідеологічних зіткнень, модифікацій у культурі, зміні художніх напрямів, форм поведінки тощо. У мовних практиках повсякденності, незалежно від їх історичних та регіональних особливостей, розглядаються загальні субстанційні та функціональні елементи, без яких вона не може існувати.

За допомогою мови суб'єкт мовлення і створює власний соціальний світ як символічний Всесвіт, в якому узагальнюється його досвід повсякденності.

Філософсько-культурологічне осмислення мови пов'язане з прагненням зрозуміти мову як втілення соціокультурних та персональних смислів, як конкретну соціально-історичну детермінованість свідомості та одну із форм прояву повсякденності. Мову слід розглядати не як систему абстрактних граматичних категорій, а як «мову світогляду», як ідеологічно наповнене явище (М. Бахтін). Мова виступає як знаряддя думок і почуттів, виявляючи себе лише на рівні знаку і мови, слово приховує у собі специфіку соціальної реальності [1]. У повсякденності можна виявити унікальне та типове, самобутнє та запозичене, інтелектуальне та примітивне, випадкове та закономірне, яке переплітається у сучасній соціокультурній реальності. Обмеження лінгвістичного простору рамками повсякденності дає можливість диференціювати внутрішню і зовнішню мови суб'єкта мовлення. Діалогічність повсякденної мови формується на рівнях: діалог всередині тексту (річ-споживач); діалог між текстами (річ-річ); діалог соціокультурних реальностей (політична, економічна – мова виразу у рамках повсякденності) [4].

Легітимність повсякденності реалізується за допомогою функціонування знакових та мовних одиниць, що маркують життя через масив рекламних, ярликових текстів, назв офісів, фірм, ресторанів та інших реалій соціального буття. У такому складному наборі можливостей існування простору мовленнєвих проявів мова виступає як спосіб моделювання життєвого простору, переростаючи у суспільне мислення та одночасно фіксуючись як індивідуальна якість, як атрибут повсякденного буття окремого індивіда, як формотворчі матриці, як топологія суб'єкта, що окреслює людську індивідуальність і як самосвідомість, як знаково-символічне різноманіття, мовний знак якого мотивований предметністю повсякденного світу речей та процесів [2]. Повсякденна мова у громадському бутті характеризується певною просторово-часову локалізацією, тобто має свій «хронотоп». Специфічні локальні простори включають як свідомі, так і несвідомі елементи, які формують складну систему повсякденного буття, що оформляється у мовленні суб'єкта. Повсякденна мова виражає рутинні відносини між людьми, спосіб мислення, що складається з щоденного досвіду, культурні норми та форми поведінки на основі цих соціальних норм, що формуються у

соціальному просторі. Саме мова зближує, а іноді роз'єднує людей у тих чи інших соціальних групах. Сильні інтонації, певна вульгарність, простонародні висловлювання становлять суть і смисли побутової усної розмови, яка, безумовно, відрізняється від письмової мови. Мова постає як спосіб моделювання життєвого простору, переростаючи в механізм суспільного мислення і одночасно фіксуючись як індивідуальна якість, як атрибут кожного члена повсякденного буття.

Таким чином, мова – це не просто засіб вираження, це «формотворчі матриці» (Ф. Бекон), це топологія суб'єкта, межі його професії, сфера його втручання, що окреслює людське «Я», його самосвідомість. Серед факторів, що впливають на зміни культури повсякденності та її структур, мова є переважаючою та найбільш мінливою стороною. Крім мови, такими факторами є ідентичність та самоідентифікація. Повсякденність як частина соціокультурного світу, який сприймається людьми, впливає на них і сама піддається їхньому впливу, виступаючи продуктом і умовою людської діяльності. Численні форми повсякденної мови, які сьогодні відкриваються своїми непередбачуваними нюансами, створюють певні форми говоріння. Тільки осмислюючи значення мови, індивід може гарантувати себе від посягань на принципи національної ідентичності. Включаючись у соціальний світ як символічний Всесвіт, людина долучається до культури загалом і знаходить свою справжню індивідуальність. Проте саме мова сьогодні зазнала суттєвих змін і виявила здатність впливати на зміни в культурі повсякденності. Традиційно мову вважали підручним для розуму засобом пізнання світу, зводячи її до дискурсу, залишаючи поза увагою інші приховані ресурси мови. Якщо лінгвісти бачать у мові знаряддя «обміну думками» та взаєморозуміння людей, визнаючи мову засобом відображення дійсності, досліджуючи внутрішні закони мови на всіх рівнях, то філософські науки формують власне ставлення до мови, в основі якої лежить прагнення зрозуміти її як мову світогляду, мову, яка наповнена ідеологічно. Мова є скарбницею всього історичного досвіду народу, сховищем різноманітних життєвих цінностей і смислів буття.

Сам процес комунікації виступає не як фізична дія, а як частина розумового процесу, що призводить до усвідомлення взаємозв'язку комунікації з іншими аспектами діяльності людини. Вважають, що при сучасному ставленні до мови як знаряддя, мова технізується, стає засобом передачі і тим самим помирає як справжня «мова», як

«говоріння», «сказання»; втрачається та остання нитка, яка пов'язувала людину та її культуру з буттям, стаючи неживою [3]. Думки оформляються в мову і виголошуються як текст, у повсякденному житті жоден людський вчинок не відбувається без мови.

Справді, надзвичайно важко у повсякденному житті уявити систему зображень чи предметів, де означуване існує незалежно від мови; уявити ж собі, що та чи інша матеріальна субстанція щось означає, – означає вдатися до членування дійсності з допомогою мови. Спочатку семіологія має справу з нелінгвістичним матеріалом, але рано чи пізно вона натрапляє на справжню мову. Речі у певному просторі розташовуються і маркуються, перетворюючись на знаки – «сказані речі». Це простір, по суті, дискурс, в якому річ отримує мову. Мова – це складний набір символів, де кожен символ означає певне явище зовнішнього світу, а всі разом вони утворюють загальну схематичну картину того середовища, в якому живуть і творять носії цієї мови. Оскільки обстановка і спосіб життя можуть бути дуже різними, відрізняються одна від одної й різні мови. Мовні символи у процесі промови комбінуються і дозволяють передавати багаті за змістом повідомлення.

Сучасні комп'ютерні технології породили новий пласт термінології: такі слова як віртуальний, Інтернет, онлайн, веб-дизайн перестали бути для нас іноземними – вони увійшли в лексикон сучасного життя. Відбулися докорінні зміни в літературно-естетичних нормативах повсякденної мови, публічної мови та в літературі: стилістика соцреалізму, обтяжена різноманітними ідеологемами, змінилася наступною крайністю – засиллям ненормативної лексики, кримінальним аргом та інших подібних проявів. Цю лексику можна чути в черзі, навчальних закладах, у сучасних фільмах, у телевізійних передачах, виступах на політичних ток-шоу, прочитати у газетних та журнальних статтях, у соціальних мережах та інших інформаційних каналах та аналітичних ресурсах. Тепер нецензурна лексика стала «незамінною» у різних жанрах мовної комунікації, її використовують представники різних соціальних груп, включаючи політичний бомонд.

Базовий текст буденної святковості, якою заповнена повсякденність, утворює реклама, яскраві упаковки, оформлення вітрин, різноманітні за тематикою білборди тощо. Реклама значною мірою визначає сучасний спосіб і стиль життя, впливаючи на нашу свідомість і формуючи уявлення про моду та закликаючи слідувати їй. Вона подає начебто реальні факти

сучасного буття, пов'язані з повсякденним життям, пропонуючи індивіду готові зразки поведінки у різних ситуаціях, на шкалт «схудни комфортно», «бути успішним у каратах», «почни життя спочатку», «кінець алергії», «пора позбутись чогось зайвого» та ін.

Таким чином, мова повсякденності завжди перебуває у процесі трансформації. Сьогодні індивід інакше визначає себе у життєвому просторі та часі, є певні труднощі висловлювання адекватними мовними засобами у повсякденній реальності, що є однією з ознак кризи ідентичності. Людина не була б людиною, якби не мала здатності говорити, мова живе в ній, вона зберігає в індивіді своєрідні інтелектуально-духовні гени, які переходять із покоління до покоління.

Список використаних джерел

1. Gazniuk L.M, Soina I.Yu. Temporality of social reality and structure of language. /Integration of traditional and innovation processes of development of modern science: collective monograph edited by authors. 2nd ed. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2020. pp. 274-294. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-021-6>.
2. Merleau-Ponty M. Phenomenology of Perception. L.: Routledge, 1996. 423 p.
3. Wertsch J.V. ed. Culture, Communication, and Cognitive: Vygotskian perspectives. N.Y.: Cambridge University Press, 1985. 260 p.
4. Wierzbicks A. Different Cultures, Different Languages, Different Speech Acts: Polish vs. English / Journal of Pragmatics. 1985. № 9. P. 145-178.

Нестеренко Тетяна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8987-4350>

МОВНЕ ПИТАННЯ ПІД КУТОМ РЕТРОСПЕКТИВИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Мовні проблеми сучасної України закорінені в її історичне минуле, пов'язані з довготривалим розвитком та функціонуванням української мови в умовах бездержавності.

Відсутність ефективного мовного законодавства негативно вплинула на стан і статус державної мови також у часи незалежної України. 1989–2019 роки можна назвати десятиліттями знятої боротьби свідомих українців за утвердження державності української мови і забезпечення її конституційного статусу. Л. Масенко в серії публікацій того часу, присвячених проблемам державної мови в Україні, наголошувала на збереженні домінантних позицій російської мови на значній частині українських територій, зокрема, у південних і східних регіонах, де державну мову відверто ігнорували навіть у ключових для її функціонування сферах – адміністративно-управлінській та освітній [4; 5]. Гаслом пересічного обивателя не лише Сходу та Півдня, а також Центру України, особливо типового жителя міста й передмістя, часто було: *«Какая разница, на каком языке...»*. Сучасні українці на власному досвіді переконалися в тому, що різниця існує і фраза *«Мова є важливим чинником національної самоідентифікації»* – не просто заявлений вислів.

Однією з головних умов збереження незалежної України та утвердження національної самобутності є законодавчі акти, які чітко визначають і захищають статус української мови. Державний статус української мови в Україні визначає Конституція України, ухвалена 1991 року. Змістове наповнення статті 10, зокрема, речення *«...В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України»*, постійно ставало приводом для політичних спекуляцій. Член Комітету ВР України з питань гуманітарної та інформаційної політики В. В'ятрович, коментуючи ситуацію, висловив переконання, що насправді стаття 10 – данина

політичному компромісу: «Конституція – це так чи інакше продукт, який відображає політичну ситуацію того періоду, коли вона ухвалювалась. Утім, у частині «захист російської...» вона використовувалася російськими пропагандистами для маніпуляцій громадською думкою [6]. У 2012 році це формулювання створило прецедент для ухвалення Закону України «Про засади державної мовної політики» (так званий Закон Ківалова-Колесніченка»). Цей документ за незмінності визнання української мови як державної в Україні істотно розширював використання регіональних мов. Він фактично утверджував домінування російської мови в південних і східних областях та, поглибивши розкол країни на мовному ґрунті, завдав великої шкоди справі дерусифікації України.

Питання двомовності в Україні на початку XXI століття продовжувало залишатися політичним, а друга (російська) державна мова в Україні постійно ставала предметом спекуляції напередодні виборів. На 2013 рік мовна ситуація в країні наблизилася до критичної й «мовне питання» зіграло відчутну роль у зазіханні «*русского мира*» на цілісність української території. На жаль, тогочасне українське суспільство навіть на тлі спровокованого російською агресією сплеску патріотизму не виявляло єдності у ставленні до української мови – не минули безслідно століття бездержавності й зросійщення.

Ухвалення мовного закону «Ківалова-Колесніченка» було фактично злочином та провокацією, але попри це він продовжував діяти. Зрештою після чотирирічного зволікання 28 лютого 2018 року Верховна рада України скасувала закон «Про засади державної мовної політики», визнавши його неконституційним. 31 травня 2018 року тодішній Президент України П. Порошенко підписав указ «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України», визначивши в такий спосіб стратегію мовної політики держави на найближче десятиліття. У

відповідь директорат мовної політики при Міністерстві культури запропонував для громадського обговорення документ «Стратегія популяризації державної мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава», ініційовано обговорення змін до українського правопису, але без юридичного закріплення ці проєкти залишалися порожньою риторикою, декларуванням бажаного, а не реального стану і мови, і держави.

Зрештою, 25 квітня 2019 Верховна Рада України ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [2]. Документ відіграв надзвичайно важливу роль у закріпленні офіційного статусу державної мови у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, власне, можна твердити, що він змінив ставлення українців до мови, бо ще до початку російського повномасштабного вторгнення більшість наших співвітчизників не піддавали сумніву той факт, що в Україні повинна існувати єдина державна мова, і це, безперечно, мова титульної нації – українська. Закон називають «лагідною» українізацією, бо багато його статей набували чинності поступово, протягом п'ятирічного перехідного періоду. Кожний етап його імплементації, всупереч жорсткій протидії «п'ятої колони», розпочинався у заплановані строки і призводив до реального розширення сфери функціонування державної мови. На першому етапі, 16 липня 2019 року, відбулися зміни, які торкнулися переважно державної та комунальної сфери, освіти, публічного простору та публічних комунікацій; далі 16 січня 2020 року набрали чинності норми Закону, що стосуються реклами; 16 липня 2010 року закон поширився на сферу охорони здоров'я, науки, застосування мови в технічній та проектній документації, листування та звітності юридичних осіб, виконання назв транспортної інфраструктури (аеропортів, портів, вокзалів, станцій, зупинок тощо); на наступному етапі, 16 січня 2021 року, українська мова стала обов'язковою у сфері обслуговування громадян,

наданні інформації про товари та послуги; у період 16 липня 2021 року Закон поширився на сферу культури, туризму, книговидання і книгорозповсюдження. Іспит на володіння українською мовою став обов'язковим для посадовців та кандидатів на громадянство; 16 січня 2022 року газети і журнали в Україні стали виходити тільки українською – і це дуже важливо, адже за постійного перебування українців під впливом російської маскультури апріорі не могло побільшати присутності української мови в комунікативному просторі.

Соціологічні опитування свідчать, що українське суспільство завжди схвально сприймало Закон, однак не виявляло повної єдності у своєму ставленні до української мови. На жаль, «лагідної українізації» виявилось недостатньо, і лише повномасштабне російське вторгнення сподіваємося, остаточно) змінило ставлення абсолютної більшості українців до своєї мови. Вочевидь, з огляду на це, укотре даючи коментар, про так зване *«мовне питання»* для сучасних українців, Л. Масенко по-новому розставила акценти й фактично зняла його з порядку денного, вказавши на те, що єдина державна мова, вже зафіксована законом, – це українська; фактично мовне питання довго було в центрі уваги через російську пропаганду й через те, що українська мова вже була проголошена державною, але водночас нічого не робилося для її підтримки [1].

Опитування групи «Рейтинг» показало, що у 2022 році понад 80 % українців вважало українську єдиною державною. Досліджень **«Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку»**, проведене Національним інститутом стратегічних досліджень у 2023 році, засвідчило чотири головних тенденцій динаміки мовної ситуації, зумовлених російською агресією проти України: по-перше, посилилася роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій–чужий»; по-друге, активізувався процес українізації, особливо на

територіях Сходу та Півдня України; по-третє, пожвавлення інтересу до української мови за кордоном та підвищення її рейтингу на світовому рівні; по-четверте, внутрішня міграція як додатковий каталізатор розвитку та зростання престижності української мови [7].

Продовжується програма державної підтримки української мови. З 17 липня 2024 року набули чинності положення статті 40 Закону України «Про медіа» [3], згідно з яким недержавною мовою зможуть висловлюватися в програмах лише її учасники, виступ чи коментар яких не буде переважати 10 % тривалості всієї передачі, тож української мови побільшає в теле- та радіопросторі і вона посяде належне місце в медіа. Дія закону не впливає на соціальні мережі, ютуб-канали, а між тим кількість сучасних медіа розташовані саме на цих платформах.

Можна констатувати, що на наших очах відбувається ренесанс української культури і мови, головним каталізатором якого повномасштабне вторгнення Росії в Україну. З боку держави цей процес забезпечується на законодавчому рівні, своєю чергою, пересічні українці змінили емоційне ставлення до російської мови на різко негативне. Сподіваємося, що, «відкату назад вже не буде» [1] і частка української зростатиме як у публічному, так і в особистому мовному просторі наших співвітчизників.

Список використаних джерел

1. «Відкату назад вже не буде»: мовознавиця Лариса Масенко про відродження української мови після російського колоніалізму. URL: <https://susplne.media/culture/275991-vidkatu-nazad-vze-ne-bude-movoznavica-larisa-masenko-pro-vidrodzenna-ukrainskoi-movi-pisla-rosijskogo-kolonializmu/> (дата звернення: 02.01.2025)

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 02.01.1015).

3. Закон України «Про медіа» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 02.01.2024).

4. Масенко Л. Т. Мова і політика. Вид. 2-ге, доповн. Київ : Соняшник, 2004. 119 с.

5. Масенко Л. Т. Мова радянського тоталітаризму; НАН України, Ін-т української мови. Київ : Кліо, 2017. 239 с.

6. Потреби окремого виділення російської мови в 10 статті Конституції України з-поміж інших мов національних меншин немає. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3661898-potrebi-vidilenna-rosijskoi-zpomiz-insih-mov-nacmensin-u-konstitucii-nemaie-vatrovic.html> (дата звернення: 02.01.2025).

7. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku> (дата звернення: 02.01.2025).

Крижанівська Ольга,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7210-998X>

ГРАФОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦМЕРЕЖЕВИХ ТЕКСТІВ ТРЕТЬОГО РОКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сучасне мовознавство відводить текстові все більше уваги, оскільки він не тільки структурна одиниця мови, а й результат комунікативної

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : збірник тез за матеріалами VI міжвишівського круглого столу (6 лютого 2025 р.)

діяльності, той результат мовленнєвої діяльності, що виник за певних дискурсних умов. Зрозуміти текст – значить порозумітися з автором. Саме тому тексту властива максимальна унормованість, яка досягається поєднанням лексичних, фонетико-фонологічних, граматичних, стилістичних норм з правописними законами. Ця ознака тексту здавна привертала увагу українських мовознавців [1]; і нині науковці відстежують стилістичні можливості буквено-пунктуаційних знаків [2; 5; 6].

Порівнюючи текст з одиницями нижчих рівнів, визнаємо, що він завжди оригінальний, оскільки, на відміну від фонем та морфем, які «відтворюються й повторюються» [5, с. 230], твориться автором, його талантом і мовною вправністю. Засобами постання текстової візуальної неповторності є й засоби графостилістики.

Кожен текст потребує свого графостилістичного опису, бо його орфографічно-пунктуаційна картина буде особливою, продиктованою більше чи менше волею автора. У цьому важливість дослідження текстів і давніх, і найновіших, адже за однакових правописних норм текстотворення графостилістичних засобів він може змінюватись і виявляти різні можливості – від розуміння/нерозуміння інформації і до певних емоційно-експресивних відчуттів чи нейтральності.

Живемо в час, коли соціальні мережі стали полем текстотворення мільйонів, чиї дописи хоч і носять часто щоденниковий характер, але стають досяжними для багатьох людей, які можуть дискутувати, реагувати, поширювати чи «забанювати» його: маємо немежований ні в просторі, ні в часі багатоадресний і багатоадресатний дискурс. У ньому часто виявляються емоційні стани спілкувальників, які виливаються як словесно, так і графостилістично. Метою цієї роботи є опис графонів (у широкому розумінні цього слова) помічених у мережі «Фейсбук» протягом другої половини 2024 і початку 2025 року в стрічці новин автора. Зрозуміло, варто враховувати, що серед понад двох тисяч наших ф-друзів переважають колеги-науковці, вчителі-філологи, освітяни з різних структур навчально-виховного поля, журналісти, працівники культури, державні службовці, які обережні зі словом і його відбитком на письмі. Є серед них і мої земляки, друзі дитинства, юності, студентських років, сусіди й активні громадяни, часто політики, які ведуть відкриті сторінки. Але в цей непростий час нас усіх поєднує тривога за долю України, за справи на фронті та в тилу; ми близькі у своїх особистих і громадських переживаннях. У нас спільні герої; маємо спільного ворога. Певною мірою

це віддзеркалюється і в графічному образі великих і малих текстів, які дописуємо у фейсбук. Спостереження над графічними особливостями постів та коментарів до них дозволяє зробити певні попередні висновки.

По-перше, смисловий принцип української орфографії розширив свій вияв у вживанні великої літери. Це фіксуємо передусім у написанні слова **Герой/Герої** : практично під всіма повідомленнями про загибель на фронті у коментарях читаємо співчуття, у яких полеглих іменують саме так. Наприклад, Олена Студенко, староста с. Цибулевого Кропивницького району, 3 січня 2025 року розмістила допис з «Суспільне. Кропивницький» про прощання з 29-річним військовим Іваном Крячком. У коментарях слова **Герой і Пам'ять** в основному передають через велику літеру: *Вічна пам'ять Герою* (Лілія Колос, Тетяна Нагуляк, Тетяна Черникова та ін.), *Вічна Пам'ять Герою* (Лідія Кучерява), а одинично – всіма великими літерами: *Світла Пам'ять і Царство Небесне ГЕРОЮ* (Людмила Шкуренкова).

У багатьох дописах слова **Син, Янгол, Рідненький/Рідний, Тато, Брат, Коханий** пишуть тепер з великої літери, коли йдеться про полеглих. Наприклад, 22 листопада 2024 року мама загиблого в травні 2022 року Андрія Чухряєва в дописі звертається: – *Андрюшечко, Синочку мій, мій Янголе!* А в коментарі Лілія Майборода виділяє – **ЯНГОЛ**. У коментарях-співчуттях часто натрапляємо на велику літеру в словах **Мама, Дружина, Донечка, Батьки, Рідні: Дякуємо Вам, Мамо, за Сина-Героя**.

Разом з тим традиційна передача власних назв з великої літери поступилася написанням малої при називанні країни-агресора: уже з перших днів повномасштабного вторгнення і до сьогодні слово **Росія** передається як *росія, Російська Федерація – російська федерація (рф), Кремль – кремль, Москва – москва, московія, московське царство, російська імперія, державна дума рф* тощо. На підтримку такого написання Національна комісія зі стандартів державної мови ухвалила не вважати за помилку цей факт у неофіційних текстах. Але емоційне зневаження мала літера тут передає беззаперечно.

Деінде дописувачі дозволяють собі , навіть цитуючи, використовувати графони такого типу. Так, наприклад, 02.01.2025 Viktor Belinskiy, наводячи фрагменти спогадів Конрада Аденауера 1955-1952/2, передає назву країни з малої літери : *«Ніколи! Ніколи! Ніколи! Ніколи не довіряй росії»*.

По-друге, слово **росія** і похідні від нього чи змістово суголосні можуть

передаватися й з частковим використанням латинських графем. Так, 29.09.2024 Жанна Семененко поширила допис, де читаємо: міста, будинки та життя зруйновані **росією**». Оксана Мацько 12 жовтня 2024 року : *Газовий конвектор образився і здурів. Розважає нас невеличкими вибухами. От те, що **kazapu** називають «хлопки».*

Інколи натрапляємо на лексеми, повністю графічно латинізовані. Наприклад, 24 09.2024 Віталій Репа на тлі руїн донбаських міст робить напис: «Так виглядає « **ruzzkiy mir** » і все навколо нього».

Спостережена бінарна графіка, з одного боку, привертає увагу до таких номенів, а з іншого – певною мірою унеможлиблює звинувачувати авторів в порушенні фейсбучних правил толерантності.

По-третє, активним графоном у дописах стає пропуск однієї чи кількох літер у власній чи загальній назві, яка залишається впізнаваною, але не може потрапити в перелік тих, які порушують права спільноти. Наприклад, Nadiya Garmaziy в дописі від 08.10.2024 двічі вдається до такого графостилістичного прийому: *Людоньки, ФБ не сподобалося, що я написала про одну дуже **р*софобну** книжечку Ольги Мігель... ..продовження книжечки про те, як у пеклі смажать дохлу **с*сню**». А 13.12.2024 в Миколи Сторожука читаємо: *світ без бджіл, світ без дерев, світ без **ка**пів***. У передноворіччя (31.12.2024) на фейсбучній плашці з'явився такий допис-афоризм від Yaroslav Narasym: «**Го*дон штопаний, або ж любитель хизуватися формою нквд**».*

Немало трапляється прикладів, коли в словах букви заступаються різними графічними знаками, широкоживаними в комп'ютерному письмі. Правда, переважно це спостерігаємо в обценній лексиці різного ступеня згрубілості, яка часто вживається для передачі ставлення автора до події/особи/явища, але усвідомлюється, як ненормативна, небажана в спілкуванні. Не називаючи дописувачів, наводимо приклади особливої передачі на письмі лайливих слів: *чому ми так **х...во** живемо?* (12.12.2024); *тато Віталіні третій рік **#башить москалів*** (06.10.2024); *...бачимо новий **ср@ч** про нову повість* (07.10.2024); *у такій ситуації абсолютно не до свого 25-річчя, оскільки **пі\$&@и** лізуть і лізуть* (13.10.2024); *еволюція, **блд**...* тощо.

Таким чином, мова дописів на сторінках соціальних мереж у час повномасштабної російсько-української війни примітна особливою графікою, яка чекає свого глибокого вивчення.

Список використаних джерел

1. Ващенко В.С. Стилістичне використання пунктуації . *Українська мова в школі*. 1951. № 5. С. 31–35.
2. Гуйванюк Н.В. Новітні тенденції в українській пунктуації та проблеми авторської пунктуації. Слово – Речення – Текст: Вибрані праці. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2009. С. 486–492.
3. Єльнікова Н. І. Інвективна лексика в коментарях соціальних мереж як засіб вираження девіантної комунікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика: Том 35 (74). № 2. 2024. Частина 1. С. 21-25.
4. Ємельянова Л.Л. Порухення орфографічної норми як засіб створення стилістичного ефекту. *Філологічні науки*. 1976, №1. С.107-113.
5. Мацько Л.І., Сидоренко, О.М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Приходько Н.С. Авторська пунктуація як елемент графіки тексту. *Мовознавство*. 2021. № 4. С. 60–69.
7. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 282 с.

Чуєшкова Оксана,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри краєзнавчо-туристичної
роботи, соціальних і гуманітарних наук,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7995-6608>

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МОВНУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ (ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ)

Мовні процеси в усіх країнах регулюються через мовну політику, яку розуміємо як «сукупність ідеологічних принципів і державних заходів, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні та розвиток мовної системи в певному напрямі» [7, с. 231]. Мовне законодавство й мовна політика в Україні останні тридцять років значною мірою залежать від громадської думки й активності недержавних організацій. Розгляньмо основні етапи функціонування української мови як державної, а також участь у цих процесах громадських активістів.

Першим документом окресленого періоду, прийнятим унаслідок тиску громадськості 28 жовтня 1989 року Верховною Радою тоді ще УРСР, став Закон УРСР «Про мови в Українській РСР», у якому зазначено: «Відповідно до Конституції Української РСР державною мовою Української Радянської Соціалістичної Республіки є українська мова. Українська РСР забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя» [3, с. 4]. Цей закон набрав чинності 01 січня 1990 року. Також була складена й затверджена Державна програма розвитку української та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року. У ній передбачено утвердження української мови як державної поетапно в різних регіонах країни. Але суттєвих змін стосовно статусу української мови не відбулося. Майже одразу після ухвалення цих документів деякі партії (як правило, перед черговими президентськими або парламентськими виборами) почали вимагати введення в країні російської мови як офіційної, або другої державної (термін «офіційна мова» в міжнародній практиці є синонімом терміна «державна мова»), наводячи як приклад країни, де є дві та більше державні мови, зокрема Бельгію, Канаду й Швейцарію. Безпідставність таких «аргументів», на нашу думку, є очевидною й не потребує коментарів.

У гострій політичній боротьбі, що точилася навколо тексту нової Конституції України, питання про державність української мови було одним із центральних. Перемогли патріотичні сили. У Конституції, прийнятій 28 червня 1996 року, у статті 10 записано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [4]. 14 грудня 1999 року Конституційний Суд України на пленарному засіданні розглянув справу щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України, установивши таке: «... положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, у роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України» [6].

02 жовтня 2003 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 роки. Метою Програми було розроблення Концепції державної мовної політики,

яка, утім, так і не була впроваджена.

Наступним етапом стало ухвалення 03 липня 2012 року Закону «Про засади державної мовної політики» [2] або, як його неофіційно називали, «мовного закону Колесніченка-Ківалова» (за прізвищами авторів), який скасовував дію Закону 1989 року. Законом 2012 року було передбачено, що в 13 регіонах України російська мова отримує статус регіональної, який практично прирівнює її до державної. Закон дозволяв використовувати в офіційному діловодстві не українську мову, а ту, якою в конкретному регіоні розмовляє не менш як 10% жителів (ішлося про 18 мов). Де-юре закон дозволяв розширити повноваження мов національних громад, а де-факто насамперед запуслав механізм юридично оформленої українсько-російської двомовності в Україні. Таким чином, цей закон порушував Конституцію України та по своїй суті підривав конституційний лад. Унаслідок масових протестів громадськості 23 лютого 2014 року на хвилі Революції гідності Верховна Рада, зібравши екстрене засідання, скасувала закон Колесніченка-Ківалова. Однак тодішній виконувач обов'язків Президента України і Голова Верховної Ради О. Турчинов відмовився схвалити скасування цього закону, не зробив цього й обраний пізніше на посаду Президента України П. Порошенко. Російська Федерація використала цю ситуацію як привід для анексії Криму, підтримки місцевих сепаратистів на сході та півдні країни та окупації частини Донбасу. Військову агресію Росія прикрила гаслами про захист російськомовних українців.

Скасування Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 року відбулося за активної участі громадськості, хоча сам процес тривав чотири роки. Так, було підраховано, що за президента В. Януковича закон існував 561 день, а «в Україні, яка вигнала В. Януковича, він залишався чинним іще 1467 днів» [цит. за 5, с.186].

14 квітня 2019 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», проект якого був розроблений завдяки спільним зусиллям громадських активістів і науковців. 25 квітня Закон підписав Президент П. Порошенко, 16 липня документ набув чинності. Згідно з першою статтею Закону єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а

також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом. Відповідно до другої статті, яка регламентує сферу дії Закону, цей Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів [1]. 15 березня 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову національно-культурну програму забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року.

Ухвалений мовний закон є збалансованим, відповідає духу Конституції та відображає реальні настрої суспільства. За різними соціологічними опитуваннями, рівень усвідомлення громадянами України необхідності захисту і розвитку української мови як державної, особливо з початком російсько-української війни й повномасштабного вторгнення в лютому 2024 року, становить понад 90%.

Отже, переконані в тому, що лише задекларованості державного статусу української мови для повноцінного та незворотного утвердження її в усіх сферах суспільного життя недостатньо. Потрібні реальні механізми реалізації ухвалених документів і встановлення юридичної відповідальності за їх порушення. Також надзвичайно важливою є роль громадянського суспільства, вплив якого на мовне законодавство в Україні є безпрецедентним. Прогнозуємо, що й майбутнє мовної політики в нашій країні значною мірою залежатиме від громадської думки й активності недержавних організацій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 12.01.2025).
2. Закон України «Про засади державної мовної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 12.01.2025).
3. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР. Київ: Україна, 1991. 16 с.
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Марусик Т. Здобутки і втрати мовної політики в умовах прямої воєнної агресії та гібридної війни. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*: збірник наукових праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С.175 – 188.

6. Рішення Конституційного суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text> (дата звернення: 17.01.2025).

7. Українська мова. Енциклопедія / за ред. І. В. Муромцева. Київ: Вид-во «Майстер-клас», 2011. 400 с.

Бутко Софія,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4778-2914>

АСОЦІАТИВНИЙ ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Антропологія слова, як відомо, у своїй дослідницькій проблематиці звертається передусім до поняття мовної картини світу, трактуючи мову як інструмент пізнання світу. Особливо значущими в цьому контексті є концепції Вільгельма фон Гумбольдта про «внутрішню форму мови» як вираз індивідуального світогляду народу, його учня Лео Вайсгербера, який уперше застосував поняття «мовна картина світу», а також закон лінгвістичної відносності мовознавців Едварда Сепіра й Бенджаміна Лі Ворфа, згідно з яким мова формує спосіб сприйняття світу і різні народи розуміють цей світ по-своєму завдяки особливостям своєї мови.

Поняття мовної картини світу, або мовного образу світу, на сьогодні має чимало визначень, специфіка яких тісно пов'язана з методологічними підходами у вивченні цього явища. У контексті пропонованої студії спираємося на визначення польського мовознавця, засновника Люблінської етнолінгвістичної школи Єжи Бартмінського: учений інтерпретує мовну картину світу як закодовану в мові навколишню дійсність, по-різному осмислену й вербалізовану, що виражається в

сукупності суджень про світ. Як зазначає мовознавець, «мовна картина світу є загальною інтерпретацією дійсності з точки зору пересічного користувача мови, відображає його ментальність, відповідає його погляду і його потребам» [2, с. 14].

Одним із найпоширеніших методів дослідження мовної картини світу та її фрагментів є проведення вільного асоціативного експерименту. «Дослідники зазвичай звертаються до методики вільного асоціативного експерименту як одного з ефективних засобів виявлення асоціативних полів різних лексем, концептів як конститuentів мовної свідомості та мовної картини світу» [3, с. 176].

Метою експерименту є дослідження фрагмента мовної картини світу та лінгвокультурної свідомості українців, які унаслідок повномасштабної російсько-української війни змушені були виїхати за кордон. Експеримент було проведено в листопаді 2022 року серед студентів з України, які на той момент навчалися в Лодзькому університеті за спеціальністю «Польські студії з англійською філологією».

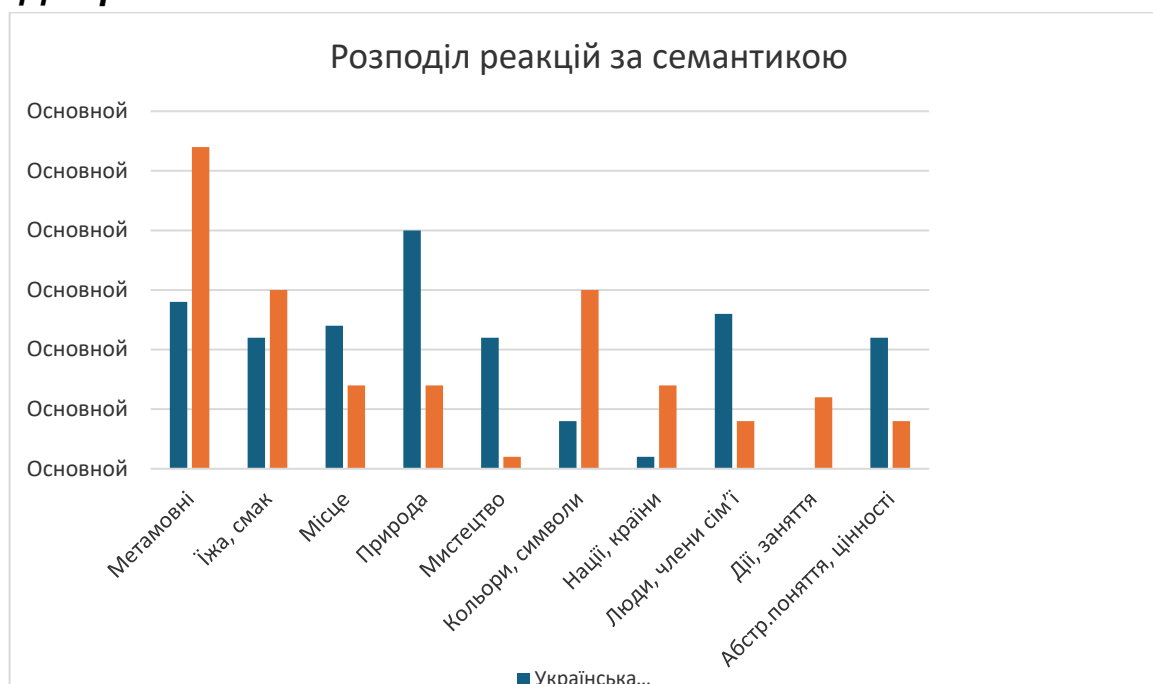
Протягом перших 9–12 місяців після початку війни травматичний досвід, спричинений трагедією війни й вимушеною еміграцією, залишався потужним чинником, що впливав на сприйняття нової реальності та позначався на всіх сферах життя українців. Відповідно мотивацією проведення експерименту було розуміння того, що, окрім побутових труднощів, українці за кордоном стикнулися з необхідністю інтегруватися в нове суспільство, зокрема через вивчення іноземної мови, яка відтепер стала мовою їхнього щоденного спілкування. Важливо було також дослідити, який образ у цих умовах має українська мова, що для багатьох є рідною або першою/другою мовою і виконує функцію одного з маркерів національно-культурної ідентичності.

Під час експерименту студентам було запропоновано записати три довільні асоціації на слова-стимули “українська мова” і “польська мова”. У дослідженні взяли участь 34 особи, з яких 28 жінок і 6 чоловіків. Вік респондентів варіюється від 17 до 23 років. За місцем попереднього проживання було представлено різні міста України, зокрема Київ, Харків, Львів, Одесу, Дніпро, Чернігів, Запоріжжя, Миколаїв, Маріуполь, Житомир, Рівне. Студенти могли відповідати як польською, так і українською мовами.

Отримані реакції залежно від семантики слів чи речень можна розподілити за такими тематичними групами (див. Діаграму 1):

а) характеристики мови й метамовні коментарі (14/27)¹; б) назви їжі, опис смаку (11/15); в) вказівки на місце, локалізацію (12/7); г) назви явищ природи, флори, фауни (20/7); ґ) назви творів мистецтва (11/1); д) назви кольорів, символів (4/15); е) назви націй, країн (1/7); є) назви або характеристики людей, членів сім'ї (13/4); ж) назви дій, занять (0/6); з) назви абстрактних понять, цінностей (11/4).

Діаграма 1

Результати експерименту дозволяють помітити досить яскраві відмінності у сприйнятті української мови як рідної або першої / другої та польської мови як іноземної. Насамперед привертає увагу значна кількість реакцій на стимул “польська мова”, що вказують на її “зовнішній”, матеріальний аспект, тобто групу “характеристики мови й метамовні коментарі”. У випадку польської мови респонденти звертають увагу на її фонетику, звучання, певні граматичні особливості, тобто характеризують її як об’єкт свідомого вивчення: *wielka ilość sz, cz, ś, ć; Szczęście w nieszczęściu :) – naprawdę masakryczny wyraz, którego długo nie mogłam nauczyć się poprawnie wymawiać, przez dźwięki nosowe i różną fonetykę ś i sz; proszę, przepraszam; з буквами (ч), (щ); z alfabetem łacińskim; z dźwiękiem psze; короткі речення; швидка вимова; пан – пані; bardzo*

¹ У дужках перша цифра означає кількість реакцій на стимул «українська мова», друга цифра – на стимул «польська мова».

podobny do mojego język; śmieszne słowa; prawie wszystko rozumiem, ale mówię ciężko; podobność.

Натомість українська мова викликає переважно асоціації, пов'язані з більш загальними характеристика – мелодійністю, милозвучністю. Припускаємо, ці реакції відображають поширені у шкільній освіті й публічному дискурсі уявлення про українську мову: *melodyjny język; милозвучність та літера “ї”, що виглядає прикольно :); intonacja; ukr. język jest młody. Człowiek, który na nim mówi czuje się jak młody; милозвучність (5); м'якість; “шо”; мój język; дякую, добрий вечір.*

Для стимулу “польська мова” відносно частотними виявилися реакції, що є назвами кольорів, символів, страв, смаку. На нашу думку, це теж певною мірою пов'язано з процесом навчання: вивчаючи мову, студент одночасно знайомиться з чужою культурою через символічні речі, такі як прапор, національні кольори, національна кухня: *czzerwony i biały koloru (4), czerwony kolor (4); flaga polska; суп з огірками; zupa pomidorowa; вареники (2); żurek (3); słodycze, полуниця (3).* Стимул “українська мова” викликає подібні асоціації, пов'язані з національними кольорами та національною кухнею: *синій колір; Symbol; жовтий колір; жовто-блакитний; smaczne jedzenie (2); борщ (9); сало (3).* Така семантична симетрія, видається, цілком закономірна, оскільки зорові та смакові враження є важливими елементами пізнавального процесу та формування стереотипного образу певної лінгвокультури.

Значущі відмінності спостерігаємо у групі реакцій із загальною семантикою «назви творів мистецтва»: стимул «польська мова» отримав лише одну реакцію – *література*. Натомість стимул «українська мова» в цій групі викликав низку реакцій, пов'язаних із явищами народної культури: *haft, вишиванка (4), пісні (3), музика (2), література*. Прикметними є також реакції, що вказують на видатних діячів української культури: *Тарас Шевченко, Леся Українка*.

Загалом на стимул «українська мова» отримано багато реакцій, семантика яких більшою мірою містить емоційний та культурний компоненти, зокрема назви творів культури, явищ природи, людей, членів родини, важливих для респондентів місць, основних цінностей, тобто всього того, що належить до специфічного досвіду певного народу як уявної спільноти, за Бенедиктом Андерсоном, або ж як реальної, відчутної спільноти (у цьому контексті важливими сенсотвірними реакціями є *родина, мати, бабуся, дім, рідна країна, свобода, батьківщина,*

незалежність) [1, s. 25].

Хоча методика дослідження має свої обмеження, експеримент виявив лінгвокультурні особливості образу української мови як рідної або першої/другої та польської мови як іноземної у свідомості українських студентів, які внаслідок російсько-української війни змушені були виїхати за кордон. Укотре переконуємося, що мова – це не лише засіб комунікації, а й один із найважливіших інструментів пізнання світу й самоідентифікації особистості, а слово у своєму антропоцентричному вимірі є знаком національної культури, що синтезує інформацію на різних рівнях – мовному, соціокультурному й енциклопедичному.

Проведений експеримент є унікальним досвідом, повторення якого навряд чи можливе: політичні та соціально-культурні обставини на сьогодні і в Польщі, і в Україні змінилися, що, імовірно, вплинуло й на мовну свідомість українських воєнних мігрантів. Перспективним є проведення другого експерименту з тими самими респондентами й вивчення можливих трансформацій у сприйнятті образів досліджуваних мов.

Список використаних джерел

1. Anderson B. Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu / przeł. Amsterdamski S., Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków, 1997, 208 s.
2. Bartmiński J., 2012, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wyd. 5, Lublin, 328 s.
3. Бутко С., Гурова О. Асоціативні поля лексем *дівчина, дівчинка, дівча, діва, дівуля, діваха* як репрезентанти української лінгвокультурної свідомості // *Slavia Orientalis*. Komitet Słowianoznawstwa PAN 2022, vol. LXXI, NR 1, s. 175–191.

Варич Наталія,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства і лінгводидактики
імені професора О. Г. Муромцевої,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-4386-0038>

АРХІТЕКТУРНИЙ ПРОСТІР МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська виснажлива війна, для України справедлива, екзистенційного ґатунку, актуалізувала на вітчизняних теренах зростання функціонального навантаження мов, передовсім української як державної, проблематику освітньо-виховного забезпечення ефективності комунікації рідною (державною) мовою, міжмовної взаємодії, захисту національних інтересів через мовну політику, трансформації комунікативних стратегій тощо.

Отже, реалії сьогодення спонукають спрямувати дослідницький погляд на архітектурний простір вітчизняної мовної політики в умовах війни (в українському контексті) як інструменту зміцнення держави, що, власне, й становить зосереддя уваги авторки запропонованої розвідки. За обширу аспектів проблематики окреслимо лише окремі її вектори.

Опертя на первинність структури та специфіку форм і меж як підґрунтя будь-якої архітектури, у мовній політиці, вважаємо, зіставне з опертям передовсім на закони, нормативно-правові акти, що відбивають і фіксують спрямованість розвитку держави, ступінь збереження самобутності, її піднесення (занепаду), а також рівнем сформованості громадянського суспільства. Так, набуття чинності Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1] із подальшими доповненнями (як-от: ст. 25 щодо використання державної мови у сфері друкованих засобів масової інформації, зокрема друку російськомовних ЗМІ з одночасним накладом українською мовою; ст. 30 про обслуговування та надання інформації про товари й послуги державною мовою та ін.) демонструє водночас адаптивність державних інституцій до потреб сучасності, їхню гнучкість, відображує зростання самосвідомості громадян, чий запит в умовах війни комунікувати українською в усіх сферах задля збереження власної ідентичності забезпечує реальне, а не декларативне (звісно, за інерцією подекуди збережене) функціонування означеного Закону.

В сучасних умовах воєнного стану відповідно до Закону впроваджено посаду Уповноваженого із захисту державної мови, чия діяльність виявляється насамперед у площині чи не вперше оформлених способів контролю щодо порушень мовного закону, залучення громадян до такого контролю, налагодження механізмів відновлення мовних прав, усунення

випадків паплюження державної мови тощо. Разом з тим затягненість війни, посилення виснажливості її характеру оприявнює зміни в полілозі громадян та Уповноваженого, у ставленні українців до мовної домінанти – спостерігаємо здебільшого перевагу української, витіснення російської навіть із побуту як ознаки агресивного ворожого світу, але в окремих проявах і повернення до російської як наслідок так званої «втоми від війни», недостатності вольових зусиль, критичного мислення тощо. Звісно, це спонукає потужніше відповідати на виклики сучасності в умовах війни.

Так, освітянська громадськість зініціювала запровадження відповідної посади мовного омбудсмена в деяких вишах (ХНУ імені В. Каразіна, Національному університеті «Києво-Могилянська академія», ХНПУ імені Г.С. Сковороди), наголошуючи на світоглядних засадах підґрунтя такого кроку, на важливості особистої відповідальності здобувача знань як громадянина суверенної України. Прикметно, що студенти останнього з названих ЗВО, як показало опитування та аналіз їхніх есеїв, виявляючи глибоке зацікавлення в динаміці мовної ситуації в Україні, актуалізують в означеній посаді передовсім не «захист мови». Здобувачі наголошують, що український народ виборював право на функціонування рідної мови в усіх сферах суспільного життя протягом століть, захищаючи її від поневолювачів зовнішніх і спотворювачів внутрішніх. Нині настав час не стільки оглядатися назад, скільки проглядати вперед, відшукувати нове навіть у традиційному, тож варто більше уваги приділяти саме промоціям української мови, розвінчуванню навіяних ззовні принижувальних міфів, проясненню закодованої в мові сакральної символіки, закладати вітчизняні мовленнєві тренди, ґрунтовані на національних цінностях, стверджуваних мужністю та життєвою силою українського народу в сучасній жорстокій борні, які мають потенціал зацікавленості для світу. Таке бачення висвітлює духовну й світоглядну наповненість архітектурного простору мовної політики, де важать взаємозв'язки, взаємовпливи суголосно здатності до співоновлення. Отже, можемо говорити в цьому разі і про вивільнення конструктивного, творчого й критичного начала в мовнополітичних стратегіях сучасності.

Як видається, важливо також розрізняти при цьому відмінність «звичного» й «зручного», «комфортного». Панування «звичного» як укоріненість в накинутих поневолювачем чужорідних наративах, що сприймалися як своє, неминуче корелює зі «старим», «віджилим»,

«непривабливим», «збюрократизованим», водночас і «позірно сталим», і «слабким»; натомість же «зручне», до бачення, розуміння, прийняття якого ще варто підготувати послуговувачів державною мовою як членів громадянського суспільства, асоціюється з «новим», «прийдешнім», «бажаним», «привабливим», «творчим», «сильним», «життєвим». Такий підхід актуалізує нові аспекти вітчизняної мовної політики в умовах війни та повоєнному відродженні України, що робить означений напрям дослідження цікавим і перспективним.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. Ред. від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 02.02.2025).

Берест Тетяна,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8432-8270>*

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАУКОВОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ

Українська мова як державна відіграє ключову роль у функціонуванні та розвитку науки й освіти. За останні десятиліття, зокрема й у зв'язку зі збройною агресією РФ, спостерігаємо активізацію використання української мови в різних сферах суспільного життя, зокрема в академічному середовищі. Аналіз тенденцій у науковому та освітньому дискурсі дозволяє оцінити, наскільки освітянська спільнота готова й спроможна до повноцінного використання мови в освіті й науці, якою мірою українська мова адаптована до сучасних викликів і потреб суспільства, а також виявити перспективи подальшого розвитку мови.

Протягом значної частини історії українська мова зазнавала тиску русифікації, що впливало на її функціонування в науковій та освітній сферах. З проголошенням незалежності України роль української мови в

науці й освіті почала змінюватися. Ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5] стало важливим кроком для утвердження її в академічному середовищі.

Українська мова в науковому й освітньому дискурсі має виконувати насамперед комунікативну функцію (забезпечення ефективного обміну знаннями між дослідниками та учасниками освітнього процесу), когнітивну (формування наукових понять, термінології та концептів) та ідентифікаційну (підкреслення національної ідентичності та культурної унікальності).

Однією з основних проблем залишається розробка та стандартизація наукової термінології. Можемо говорити про значні позитивні зрушення в цій царині протягом 90-х та початку 2000-х років, коли активно відбувалися процеси як повернення до наукового обігу термінів, вилучених у попередні періоди, так і створення нових термінів для позначення новітніх понять із подальшим закріпленням і перших, і других у лексикографічних працях [2, 3, 7, 8]. Слід також відзначити, що саме в означений період зростає доступність лексикографічних праць як для фахівців різних галузей, так і для пересічного мовця. Не обійшлося, звісно, й без провокативних випадків некоректного представлення репринтних видань словників 1920-х років, що збурювали в широкого кола мовців невдоволення нездатністю запропонованих лексичних одиниць виконувати функції термінів у сучасній науці.

Проте й на сьогодні в деяких галузях, таких як інженерія та ІТ, медицина, нанотехнології, навіть освіта спостерігаємо домінування англійських чи російських термінів. Брак усталених українських відповідників часто ускладнює написання наукових праць державною мовою. Складність полягає не лише в перекладі термінів, але й у збереженні їхньої точності та зрозумілості для фахівців.

Питома вага наукових статей українською мовою зросла, зокрема завдяки врегулюванню з боку МОНУ та через воєнну агресію, що з новою силою спалахнула 2022 р. Переважна більшість публікацій міжнародного рівня створюється англійською, що зумовлено необхідністю інтеграції у світову наукову спільноту та підвищення цитованості праць українських науковців. Проте важливість публікацій українською мовою для внутрішнього академічного середовища є незаперечною. Якщо говорити про позитивні, на нашу думку, тенденції в стилі мовного представлення наукових досліджень, то слід згадати про певне пом'якшення

формальності викладу, допущення елементів науково-популярного стилю, збільшення діалогічності наукового тексту.

Законодавство України чітко регламентує використання української мови як основної у сфері освіти. Зокрема, відповідно до Закону України «Про освіту» [4], викладання в закладах середньої та вищої освіти має здійснюватися державною мовою, за винятком випадків, передбачених спеціальними освітніми програмами для національних меншин. Методика викладання української мови та використання її в навчальному процесі зазнала значних змін. Сучасні підручники та освітні програми орієнтовано на інтеграцію інноваційних підходів, таких як компетентнісний підхід, проєктне навчання та цифрові технології. Спостерігаємо активне впровадження нової педагогічної термінології, пов'язаної з дистанційним навчанням та цифровізацією освіти, збагачення професійної лексики педагогів. Розширення «жанровий репертуар» освітнього дискурсу завдяки появі нових форматів навчальних матеріалів, розвитку онлайн-комунікації, трансформації традиційних та виникненню гібридних форм навчання.

Проте, незважаючи на всі позитивні зрушення, маємо й досить проблем, що заважають повноцінному функціонуванню української як мови науки та освіти. Однією з таких залишається недостатній рівень володіння мовою серед викладачів. І ми свідомі того, що це не є проблемою лише певних регіонів України. Низький рівень володіння українською мовою серед педагогічних кадрів ускладнює викладання дисциплін державною мовою. Маємо також досить численну частину студентів, які надають перевагу російській мові в повсякденному спілкуванні, що впливає на їхній рівень культури української мови. І знову ж таки, наголосимо: не лише в східній та південній частині країни.

На сьогодні, на наш погляд, для забезпечення конкурентоспроможності української мови в науці необхідно активізувати роботу над перекладом й адаптацією міжнародних термінів, створенням стандартизованих словників для різних галузей знань. Для освітньої царини слід запроваджувати програми підвищення кваліфікації для викладачів, орієнтовані на вдосконалення рівня володіння державною мовою [1] та забезпечення ефективності її використання у викладанні. Підвищення популярності української мови в освітньому та науковому середовищі також може бути досягнуто через організацію конференцій, семінарів і круглих столів; через випуск науково-популярних видань,

доступних для широкої аудиторії.

Українська мова демонструє стійкий прогрес у науковому та освітньому дискурсі, однак ще потребує цілеспрямованих заходів для вдосконалення її використання. Сучасні тенденції вказують на необхідність посилення мовної політики, створення якісної терміносистеми та забезпечення мовного середовища для науковців, викладачів, учителів, учнів та студентів. Це сприятиме не лише зміцненню державної мови, але й прогресуванню української науки та освіти.

Список використаних джерел

1. Берест Т. М., Купрікова Г. В., Шумейко О. А. Наукова комунікація: проблема дотримання мовних норм. Університетські спільноти та їх роль в умовах дифузності сучасної освіти / ред. К. В. Астахова. Харків, 2024. С. 23–26.

2. Іващенко В. Л. Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри. Термінологічний вісник. 2015. Вип. 3 (1). С. 5–16.

3. Кочан І. М. Підручники з термінознавства кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 23–29.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 01 січн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 23.01.2025).

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 23.01.2025).

6. Про застосування державної мови у сфері освіти : Лист Міністерства освіти і науки України від 27.10.2023 № 1/16742-23 URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zastosuvannya-derzhavnoyi-movi-u-sferi-osviti> (дата звернення: 23.01.2025).

7. Симоненко Л. О. Нові підходи до розбудови української наукової термінології другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Термінологія і сучасність. Київ. 2005. С. 21–26.

8. Симоненко Л. О. Термінологічні студії в Україні. *Opera Slavica. Slavistické irozhledy jazykovědnýsešit*. Брно. 2011. С. 41–49.

Ігнатченко Ірина,
*кандидат юридичних наук, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри адміністративного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;*

Яхно Олена,
*доктор філософії у галузі музичного мистецтва,
старший викладач,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

*Присвячується Володимиру Новаку (кавалеру
ордена «За мужність» III ступеня (помертвно);
Ігнатченку Георгію Ігоровичу – професору,
заслуженому діячу мистецтв України*

МОВА СПРОТИВУ: ГОЛОС УКРАЇНСЬКОГО РОКУ ЯК ІДЕНТИФІКАТОР НАЦІЇ

Формування та утвердження національної ідентичності є ключовим питанням національного законодавства та практики його застосування у період воєнного стану. Серед ключових документів слід визначити (1) Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [1], який визначає правові та організаційні засади державної політики, спрямованої на популяризацію історії України, її видатних особистостей, а також національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання; (2) Концепцію Державної програми утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]. Цей документ передбачає заходи щодо популяризації українського нарративу, створення та поширення українськомовного інформаційного та культурного продукту, а також підтримки сімейних цінностей та формування ідентичності серед громадян України, включаючи тих, хто проживає за кордоном. (3) Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3], який засуджує тоталітарні режими та забороняє пропаганду їхньої символіки, що сприяє очищенню суспільного простору від символів, несумісних з демократичними цінностями та національною ідентичністю. (4) Національна стратегія у сфері прав людини [4], яка

передбачає забезпечення умов для розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин, що є важливим аспектом націєтворення.

Ці законодавчі акти спрямовані на зміцнення національної свідомості, підтримку культурного розмаїття та утвердження української ідентичності в різних сферах суспільного життя.

Проте музика, а саме рок-музика, і українські тексти пісень останньої, відіграють ключову роль у формуванні національної свідомості, оскільки вона не лише відображає культурний код нації, а й є потужним засобом емоційного впливу, здатним зміцнювати почуття єдності і патріотизму.

В контексті світової глобалізації феномен української мови, відтвореної у музиці, залишається ідентифікаційним «кодом», що є матеріальним підґрунтям прийняття зазначених вище нормативних актів. Українська мова у світовому контексті стала своєрідним валеонтологічним символом для збереження традицій та історичної пам'яті нашого народу (оскільки різні жанрові форми, такі як гімни, маршові пісні, балади та козацькі думи нагадують про багатовікову боротьбу за незалежність українського народу, що сприяє формуванню патріотизму і незламності).

Гімни та деякі патріотичні пісні зміцнюють національну ідентичність (наприклад, «Ой у лузі червона калина» набула світової популярності на початку великої війни під назвою «Hei, Hei, Rise Up» після виконання її фронтменом гурту «Бумбокс» Андрієм Хливнюком і культової групи «Pink Floyd»; «Місто Марії» гурту «Океан Ельзи», яка присвячена захисникам Маріуполя – козацького міста Марії; «Українське сонце» гурту «KOZAK SYSTEM»). Тобто у поворотні моменти історії музика та тексти пісень стають фактором мобілізації українського суспільства (як це було під час Революції Гідності або повномасштабного вторгнення рф).

У феноменології таких явищ краще говорити про «м'який вплив» (англ. – soft power), так звану «м'яку силу», що суголосна з поняттям м'якого права (англ. – soft law), коли норми права «нібито» не є загальнообов'язковими, але складають сутність і валеонтологічний (ціннісний) напрямок правового регулювання.

У мистецтвознавстві такі тексти визначаються терміном «автодескриптивні», коли митець не тільки живописує (англ. – description) епоху, в якій він живе, і висловлює свої почуття та особисте ставлення [5], але й своєю творчістю впливає на самосвідомість слухачів, і, навіть, на розвиток історичних подій. І рок-музика зі своїм «голосним звуком та

твердим ритмом», особливо українська, та ще й у воєнний час таким чином стає справжньою зброєю культурно-інформаційного фронту, що об'єднує під державним прапором усю українську націю.

Українська рок-музика є явищем багатоскладовим, зумовленим злиттям у ній трьох детермінант: (1) соціально-ідеологічної, пов'язаної з молодіжними суспільними рухами другої половини ХХ ст.; (2) національно-етнічної, яка визначає характер мови/мовлення рок-композицій; (3) персональної, уособленої особистісними інтенціями фронтменів та учасників рок-гуртів (автодекскрипція). В стилістиці українського року також спостерігається симбіоз двох якостей, які визначаються як: (а) інтрамузичне, мовно/мовленнєве (рок-інтонація – «як мовиться?»); та (б) екстрамузичне (рок-тема – «про що мовиться?») [6].

Треба зазначити, що вербальна мова в рок-музиці – це, перш за все, спосіб мислення музиканта (композитора, виконавця), його світо- та часосприйняття, екзистенціальний вимір творчості. Мова, що існує вже на рівні музично-поетичного мислення, творчого задуму, задає напрямок вокальній стилістиці, фарбує музичну і вокальну інтонацію у загальному саунді в кольори цієї нації. Музично-поетичне начало, виражене через спів з акомпанементом, залучає рок-музикантів до числа сучасних оповідачів (кобзарів, лірників), які описують життя з його основними подіями, суперечностями і парадоксами.

Передусім українській мові властива евфонічність (милозвучність) та повноголосся, що сприяє формуванню неабиякої вокальності за рахунок більшої кількості фонем. Якщо порівняти, наприклад, використання українських й англійських текстів у рокових композиціях, можна виокремити декілька мовно-фонемічних відмінностей. В англійських текстах голосні фонемі можуть бути довгими або короткими, що впливає на їхню вимову та тривалість, а в українських довжина голосних звуків не розрізняється. В українських текстах відчутна різниця між твердими та м'якими голосними, а в англійських – ні. Українська мова має рухомий наголос, а в англійській мові він фіксований і, як правило, «впадає» на перший склад. В українській мові порядок слів у словосполученні та реченні відносно вільний, а в англійській – сталий. Тобто в українській мові можлива зміна акцентів, але не змісту.

Проте однією з найважливіших відмінностей є те, що в українській мові емоційне забарвлення передається переважно за допомогою

інтонації, а в англійській – за допомогою дієслівної форми групи Perfect, оскільки головна роль в реченні належить дієслову. Це суттєво впливає на емоційну палітру виконавця. Прикладом може слугувати композиція гурту «Океан Ельзи» «Voices are Rising». Вже з перших фраз можемо констатувати зникнення самобутності у вокальній стилістиці Святослава Вакарчука. Цікаво, що галичанська вимова навіть в англійській мові трохи залишилась. Але от національність, ідентичність зникла. Українська милозвучність, мелодичність, речитативна вокальність, якась емоційна вразливість (за що ми так любимо цей гурт) загубилась. Вокальна стилістика стала більш жорсткою, навіть «сухою». Таким чином, можемо констатувати, що мовна фонема є головною і визначальною складовою вокальної стилістики в українській рок-музиці, збагачує рок-синтаксис та сприяє гнучкості ритміки та мелодики. Також, зробимо акцент на формуванні новітньої лексики і фразеологізмів (прикладом може слугувати вислів «руський» воєнний корабель, що став своєрідним нарративом і медіа-просторі, і в повсякденному спілкуванні).

Зараз, під час воєнного стану, звернення до фольклорних зразків (або стилізація під них) відіграє засадничу роль для Ідеї національного відродження (націєтворення), як це відбувалось у попередні хвилі Ренесансу української культури (кінець 19 століття, 1920-1930-ті, 1960-1970-ті та після 1991 року), що торкнулися не тільки музики, але й літератури та інших видів мистецтва. Сучасних українських «рокерів» ми можемо означити як кобзарів, лірників (менестрелів, трубадурів, якщо говорити про європейську традицію) сьогодення. Вони наділені безумовним музичним (літературним, співочим) талантом, інтелектом, артистизмом, харизмою, креативністю мислення, працелюбністю, цілеспрямованістю. Їх вирізняють такі якості, як резонанс із оточуючим світом і рух до свободи творчості. Вони є реальним авангардом нашого культурного фронту, їх «мова спротиву» дійсно є голосом української нації, її ідентифікатором і сенсом життя.

Указом Президента України Володимира Зеленського 21 травня у Всесвітній день культурного розмаїття в ім'я діалогу та розвитку, встановлений ООН, в Україні буде відзначатиметься нове державне свято – День міжнаціональної злагоди та культурної різноманітності, метою якого є зміцнення єдності та злагоди українського народу, утвердження національної та громадянської ідентичності, а також сприяння вільному розвитку культурного розмаїття корінних народів та національних меншин

України [7]. Крім того, цей день покликаний наголосити на повазі до вкладу різних етнічних спільнот на захист державного суверенітету та незалежності України, особливо в контексті протидії російській агресії. Запровадження цього свята наголошує на важливості культурної різноманітності та міжнаціональної злагоди для зміцнення українського суспільства, в тому числі на розвиткові української «мови супротиву» у українській рок музиці.

Список використаної літератури

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 01.01.2023 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

2. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 141-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-p#Text>

3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04 2015 р. № 317-VIII (ред. 27.07.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

4. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президент України від 24. 03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

5. Ігнатченко І. Г. Автодескриптивний текст у музиці та метод його дослідження у творчості І. С. Баха: дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Ірина Георгіївна Ігнатченко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2003. 204 с.

6. Яхно О.І. Вокальна стилістика в українській рок-музиці: ґене́за, еволюція, сучасні репрезентації: дис. ... доктора філософії : 025 – «Музичне мистецтво», Харк. нац. університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2024. 200 с.

7. Про День міжнаціональної злагоди і культурного розмаїття: Указ Президента України від 27.12.2024 №883/2024 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/883/2024>.

Соїна Ірина,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та іноземних мов,
Харківська державна академія фізичної культури,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9554-999X>

УКРАЇНСЬКА ТА ІНОЗЕМНІ МОВИ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ

Сьогодні традиційні зв'язки між соціальними класами послаблюються, а територіальні кордони перестали бути ключовим фактором, який впливає на мовне навчання, на перший план виходять професійні або інші специфічні інтереси і цінності [4]. У цьому зв'язку вивчення і вільне володіння державною та іноземною мовами у професійній діяльності набуває особливої актуальності. Вибір вербально-семантичного та тезаурусного рівнів мовної підготовки студента-спортсмена, об'єктивованих в одиницях українського та англійського варіантів професійно-спортивного некодифікованого поєднання, є важливим пластом лексики у двох мовних просторах. Мова є одним із засобів доступу до свідомості людини, її концептосфери, до змісту та структури концептів як одиниць мислення. Через мову можна пізнати та експлікувати значну частину концептуального змісту свідомості. При цьому будь-який лінгвокогнітивний опис концепту має ймовірнісний характер, оскільки завжди ґрунтується на конкретному мовному матеріалі, а також тому, що концепти як елементи особистої концептосфери людини в значному своєму обсязі індивідуальні.

Вивчення іноземних мов є однією з найважливіших тем для сучасного суспільства через ряд об'єктивних причин: по-перше, вивчаючи іноземну мову з'являється чудова можливість глибше досліджувати історію та культуру різних країн та народів; по-друге, вивчаючи іноземну мову розвивається креативне мислення; по-третє, вивчення іноземних мов сприяє покращенню пам'яті, а також додатковому розумінню концепції спілкування; по-четверте, знання іноземних мов суттєво підвищують шанси отримати перспективну, високооплачувану роботу; по-п'яте, знання іноземних мов дасть можливість працевлаштування в іноземних компаніях, проектах, грантах, участь у конгресах, конференціях, симпозіумах, круглих столах, інтернет-дискусіях професійного характеру.

Для студентів-спортсменів іноземна мова завжди має особливе значення, оскільки багато з них часто від'їжджають за кордон на тренування і змагання різних рівнів, отже мають практику повсякденного і фахового спілкування. Зазвичай більшість з них мають зацікавленість не лише добре оволодіти іноземною мовою, знати історію держави, мову якої вивчають, звичаї та традиції цієї країни. Перед викладачем постає завдання бути готовим ділитися цими знаннями зі своїм студентами, стимулювати та заохочувати їх до самостійності та творчої активності. Варто звернути увагу на одну важливу деталь під час вивчення іноземної мови та культури. Вивчаючи чужорідні звичаї, традиції, мову, культуру, цінності, студент не повинен знецінювати чи применшувати національну мову та традиції власного народу. Тому важливо при викладанні іноземної мови утримувати баланс між усвідомленням значущості іноземної мови та цінністю мови рідної, щоб не допустити ситуації, коли іноземна мова стає засобом знецінення рідної мови, формування стереотипу меншовартості мови української. У сучасному світі змінюються і вимоги до рівня фахової компетенції вчителя іноземної мови, його педагогічної майстерності. Серед основних вимог до сучасного фахівця зі знання мови перераховуємо наступні: здатність до самостійного та критичного мислення, вміння бути відкритим до педагогічних інновацій, здатність адаптувати набуті знання відносно нових запитів суспільства, готовність брати на себе педагогічну відповідальність, здатність до дослідницької та творчої діяльності, розуміння потреби постійного самовдосконалення та професійного розвитку. Одним із можливих шляхів реалізації цих вимог є виховання стійких професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів.

В законі України «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян [1]. Особисті цінності, професійні цінності, моральні та духовні цінності є тою основою, тим «наріжним каменем» досвідченого викладача, спеціаліста своєї справи. Науковці стверджують, що система професійно-ціннісних орієнтацій функціонує в системі загальнолюдських цінностей. Саме педагогічні працівники є безпосередніми учасниками взаємодії з молоддю, і від їхньої майстерності, вміння подати матеріал, мотивувати та зацікавити в значній мірі залежить результат знань студентів з предмету.

Цінності забезпечують людину життєвими орієнтирами, визначають життєво важливі цілі діяльності і зрештою надають людському життю певний сенс. Важливим завданням для вищої освіти сьогодні є пошуки шляхів формування ціннісного світу викладача. Цінність як категорія науки аналізується в різних галузях знань: філософії, психології, соціології, педагогіці, культурології, історії, етнопедагогіці. Окрім того, іноді поняття «цінність» співвідносять з поняттям «вартість», «значущість», «корисність», «шкідливість» тощо [2, с. 8]. У філософії цінності пов'язуються з пізнавальними процесами особистості, з формуванням її емоційно-вольової сфери. Для психології та педагогічної науки важливо, що система цінностей особистості створюється у навчально-виховній діяльності. Педагогічна аксіологія значно змінює характер співпраці викладача і студента. У центрі уваги опиняються не просто знання, вміння, навички чи формування певних звичок, а цілий комплекс життєво важливих цінностей які потрібно культивувати у студентів.

Основними характеристиками цінностей учасників освітнього процесу є здатність до самостійного набуття знань, професійна майстерність педагогів, вміння рефлексувати власну діяльність – як студентом, так і педагогом, відповідальність перед іншими учасниками освітнього процесу, а також оптимістичне сприйняття навколишнього соціального простору у певний історичний час і конкретній ситуації.

Науковці у своїх працях перераховують різноманітні види цінностей, серед яких: цінності особистості, цінності людства, цінності держави. До особистих цінностей відносяться – здоров'я, життя, любов, справедливість, сім'я, прагнення до успіху. Загальнолюдські цінності – це життя, гуманізм, творчість, свобода, воля, відповідальність, істина, моральність, добро, віра та інше; групові цінності – міжкультурні, національні, гендерні, вікові, громадянські та інші. [2, с. 26]. Хоча говорячи про особисті цінності невірним є говорити, що є якийсь обов'язковий загальний чи уніфікований список. Те, що є цінним чи важливим для однієї людини, для іншої може не мати принципового значення.

Лінгвістична передумова існування різних форм професійного мовлення служить тому, що ні одна мовна різновидність не має таких засобів, які не могли б використовуватися в інших. Соціальною передумовою існування професійного мовлення є «дводіалектність та багатодіалектність» професійно підготовлених носіїв мови, оскільки в розпорядженні кожного професіонала є дві мовні системи,

взаємообумовлені різними соціальними та професійними колективами. Професійна лексика як складова частина системи мови передбачає собою безпосередньо відображення мислення індивіда у мовній картині світу.

Професійна спортивна мова студента-спортсмена є одним із варіантів реалізації державної мови, підсистеми. Вона вторинна відносно повсякденної, загальнонародної мови, що володіє властивостями її тезаурусу і обслуговує як офіційне, так і неофіційне функціонування у сфері спорту. Структура мовного дискурсу студента-спортсмена складається з трьох рівнів: 1) словесно-семантичного, передбачуваного для носія нормального володіння мовою; 2) когнітивного, одиницями якого є поняття, ідеї, концепції, що складаються в кожній мовній індивідуальності у відносно упорядковану, систематизовану картину світу, яка відображає ієрархію цінностей студента-спортсмена; 3) прагматичного, що включає цілі, мотиви, інтереси, установки та інтенції.

В українській та англійській мовах наявні некодифіковані компоненти в складі професійної спортивної субкультури і відповідної їй мови. Професійна спортивна мова наділена системою норм першого і другого рівнів, що має кодифіковану частину, об'єктивовану у нормативних одиницях як офіційно прийнятих професійних термінах, і некодифіковану мову, вербалізовану в ненормативних одиницях, якими є професійні жаргонізми. Професійна спортивна не кодифікована мова виконує комунікативну, номінативну, експресивну функції. Важливе значення має професійний спортивний словник, який має на меті фіксацію однослівних та багатослівних одиниць некодифікованої складової професійної спортивної мови для їх подальшого багатоаспектного лінгвістичного аналізу. Використання української та англійської мов студентами-спортсменами свідчить про те, що різниця у структурах мов проявляється в одиницях норми другого рівня спортивного професійного поняття. Це поняття зумовлене відмінностями національних мов і культур.

Семантичний і когнітивний аспекти дослідження мовних практик студентів-спортсменів дозволять виявити специфіку реалізації в мові її етнічних особливостей і соціально-професійних характеристик.

Аналіз способів словотворення одиниць українською та англійською у варіантах професійної спортивної мови показує, що обидві мови демонструють широке розмаїття морфологічного та семантичного способів словотворення.

Таким чином, для сучасного етапу суспільного розвитку важливе значення має формування ціннісного ставлення до вивчення студентами-спортсменами іноземних мов, переоцінка значення щодо знання декількох іноземних мов для вільної життєдіяльності у сучасному соціокультурному просторі, а також зміни в цінностях упродовж останніх років, враховуючи професійні потреби.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 23.04.2021 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. 136 с.
3. Preisler, B. English in Danish and the Danes' English / The International Journal of the Sociology of Language. 2003. № 159. P.109- 126.
4. Soina Iryna. Sports discourse of modern linguistic culture. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 59. Том 3. С. 119-124.

Демешко Інна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-2982-8675>

МОВНОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

У мовознавстві існують декілька типологій медійного дискурсу. Мовознавці переважно класифікують його за каналами передачі інформації, за стильовими характеристиками, за соціокультурною направленістю, за типами медіаресурсів – дискурс преси, радіодискурс, дискурс телебачення, Інтернет-дискурс.

Рябокінь Н. О. зазначає, що оскільки медійний дискурс – відкрита структура, то їй притаманні динамічність, повторюваність, незавершеність

[5, с. 38]. Екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, зокрема інтенсивні суспільно-політичні процеси, сприяють виникненню новотворів на позначення нових реалій або понять. Вплив екстралінгвальних чинників проявляється актуалізацією словотвірних процесів і моделей. Словотвірні інновації найшвидше реагують на історичні та геополітичні зміни в суспільстві. Носії мови під час комунікації добирають раціональні неологічні мовні засоби.

Актуальність дослідження зумовлена перспективністю вивчення способів творення неолексем, з'ясуванням специфіки новотворів української мови, стилістичних особливостей медіатекстів. Інновації в аспекті дериватології описано в працях Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Ж. В. Колоїз, А. М. Нелюби, О. А. Стишова, С. П. Гриценко, Є. О. Редька, Ю. В. Теглівець, О. В. Гурко, О. С. Дьолог, А. М. Гладченко, О. С. Комарової та ін. Значна частина неолексем утворена способом телескопії, що полягає в структурній інтерференції та усіченні самотійних компонентів, у яких семантичну домінуючу функцію виконує мотиватор. Телескопічні одиниці досліджували Т. Р. Тимошенко, Ю. А. Зацний, С. М. Єнікєєва, Л. Ф. Омельченко, І. І. Гамерська, О. І. Дзюбіна ін.

Мета розвідки – мовностилістичний опис новотворів медійного дискурсу з аналізом релевантних ознак похідних. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) дослідити способи словотворення новотворів; 2) з'ясувати структурно-семантичні особливості неодериватів; 3) проаналізувати мовностилістичну специфіку медійного дискурсу.

У медіатекстах помітна тенденція метафоричних переосмислень запозичень в українській мові. Це може бути звуження лексичного значення похідного або похідне набуває нових значень. Пор., токсичний – спец. Який є токсином; отруйний (<https://slovnyk.ua/index.phpD0%B9>). Токсична пропаганда, токсичні люди, токсичні стосунки: *На жаль, поряд з нами існує, поширюючи навсібіч зло і ненависть, імперія, де площа інформаційного простору, замінованого брехливою **токсичною пропагандою**, у сотні разів більша за розмір цієї держави та всіх країн Європи. Тривалий час **aborигени імперії брехні й зла** почувалися в замінованому, тобто геть спотвореному **дезінформаційному просторі** немов риба у воді [6].*

Коворкінг – це простір офісних приміщень для спільного

використання індивідуальними підприємцями за потреби (<https://dbn.co.ua/blog/kovorking/2024-12-22-24571>). **Коворкінг-зона, коворкінговий простір** – приміщення, яке може бути використано для проведення зборів невеликих груп (до 20 людей) та індивідуальної роботи (<https://www.novakraina.org.ua/kovorkingovijj-prostir>). **Коворкінг-центр відкрили в Центральноукраїнському державному університеті.** Про це з посиланням на ОВА повідомляє Перша електронна газета (14.04.2023). [4]. У Кропивницькому створили **коворкінг** для переселенців та місцевих [1]. У медіатексті ця лексема набуває розширення семантики.

У медіатекстах продуктивними є словотвірні моделі із формантами **-ист,**

-ер (рашисти, мінери): «Те, що на окремих ділянках фронту оборона **рашистів** виснажується, тріщить, вони залишають позиції і відступають, а пропаганда вперто і якимось навіть приречено запевняє: «Все за планом!» «...кремлівські ідеологічні **мінери**» [1].

Кількість новотворів помітно зросла в період російсько-української війни. Це переважно відантропонімі (приту́лити, арестовлення, байдено́терапія, кади́рити, макроніти, шольци́ти, опутні́ти, закобзоніти, путіно́чет, путлер, хапуті́р, капуті́н, шойгува́ти), відойконімі утворення (віді́рпініти, зачонга́рити, перегостомеліти, чорноба́йти, начорноба́йти, прочорноба́сний) та ін. Із негативною конотацією вжито префіксальні лексеми недоца́р, недофю́рер. Досить продуктивні й композитні утворення (бандеромобі́ль, бандеросмузі́, плитоно́ска (від англ. platecarrier) – ‘легкий бронезилет’; путлерюгенд, свинособа́ки). Такі новотвори виникають внаслідок семантичного розширення та накладання структурних компонентів, що утворені способом телескопії: каца́пстан, орко́стан, раша́стан із відповідною конотацією, тому похідні із суфіксоїдом **стан-** набувають продуктивності: росія́стан, бандо́стан. Неолексема чебу́рнет, путлерне́т – на позначення російського автономного інтернету. Телескопізми, для яких характерна асоціативна природа, надають мовленню емоційно-експресивного забарвлення: терора́ша, орко́стан, втра́тоне́ми (‘втра́т нема’) та ін.: Крім того, що москва – не Донбас, і приховати повітряні тривоги та безпорадність «аналоговне́т» ППО тепер складно і взагалі неможливо (3). Подібні інновації повністю або частково поєднують семантику структурних компонентів, утворених способом

основоскладання з нульовою суфіксацією: *сушкопад, генералопад, самостріл, бракороби, фейкороб*: Про успішний **сушкопад** постійно надає інформацію командувач повітряних сил Збройних сил країни генерал-лейтенант Микола Олещук... [РТV UA, 28.02.2024; 3]. Поряд із цим **фейкороби** з останніх сил штампують ідеологічні міни. ...кремлівські фейкороби – насправді класичні бракороби (Урядовий кур'єр, 29 січня 2025. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/tisyachi-fejkiv-pravda-odna/>).

Злиттям компонентів словосполучення (складання з нульовою суфіксацією, та суфіксальними морфемами **-ач, -ець, -ник, -л(о)** утворено похідні *самостріл, конкурсо-, ювілеєманія* [Освіта-Інфо; 3] *ординець* (ординці), *мизамирець, неначасник, пуйло* (кремлівське), похідні з конотативним значенням на **-еньк-**. *Ніхто так не винищував і не винищує людські ресурси імперії зла, як кремлівське пуйло* [6]. Обіцяній хвальком-диктатором блискавичній переможній агресії не видно ні кінця ні краю, а довга череда виправдань і **химерних пояснень**, у яких він сам вже заплутався, – це якраз той випадок, коли брехня «аналоговнєт» почала без промаху бити по ньому ж самому. **Самострілами** виявилися і всі без винятку кремлівські пропагандисти, які на другому році повномасштабної війни досі не можуть пояснити обдуреним **ординцям**, чому її не слід називати війною [4]. Досить продуктивні запозичені форманти **-ер, -инг, -ист, -ацій(а)**: *спойлер, моніторинг, терорист, могилізація*. Відповіді немає, а щотижневі **побрехеньки** від пресекретаря головного **кремлівського терориста** ще дужче ведуть тривожні імперські реалії манівцями і знову заводять їх у паралельну реальність [4]. Помітна тенденція до творення десубстантивів (*забайрактарити, застінгерити, відджавелінити, зхаймарсити, наволонтерити, мінуснути*) денумеративів (*задвухсотити, затрьохсотити*), девербативами (*присвітити*) вербативного блоку. Набувають продуктивності новотвори з префіксоїдом **кібер-** (*кібервійна, кіберфронт, кібервійська, кіберкозаки, кіберпартизани*); **супер-** (*суперлітературознавка*) [3]. Ці новотвори адаптовані до української мови, утворені за моделями мови-реципієнта. Серед лексичних інновацій досить чисельні похідні вербативного (дієслівного) блоку.

Останнім часом набуває продуктивності і конверсія. Ця тенденція помітна переважно внаслідок переосмислення запозиченої лексики в мові-реципієнті: 1) V→N: *to cover – кавер, to clutch – клатч, to look – лук*;

2) N→V: google – *гуглити, моніторити, забанити, тегнути, френдити*;
 3) Adj→N: *мурал, крейзі*. Досить продуктивно представлені десубстантиви вербативного блоку.

Різні стилістичні ресурси виконують певні функції – номінативну, дериваційну, емоційно-оцінну, акумулятивну, компресивно-інформативну, експресивну, діагностичну, характерологічну, інтегративну, соціально-комунікативну, прагматичну функції, передають інформацію про життя конкретного народу в певний історичний період.

Отже, найпродуктивнішими способами творення новотворів медіадискурсу – суфіксальний, префіксально-суфіксальний, префіксальний способи, основоскладання, основоскладання з нульовою суфіксацією. Новотвори в контексті набувають стилістичного забарвлення, а когнітивно-асоціативні процеси сприяють виникненню неолексем способом телескопії, а запозичення – конверсії, які останнім часом стали досить продуктивними. Аналіз сучасних медіатекстів насичений стилістичними ресурсами, представляє об'єкт для дослідження стилістичної системи відповідного жанру, корпусу. Перспективу подальшого дослідження медіадискурсу вбачаємо у вивченні стилістичних ресурсів та специфіку їх функціонування в українських медіатекстах.

Список використаних джерел

1. Антикризисний медіа-центр / Новини. URL: <https://acmc.ua/ukropuvnyczkomu-stvoryly-kovorking-dlya-pereselencziv-ta-miscevyh/> (дата звернення: 29.01.2025).
2. Левченко Т. М., Чубань Т. В., Шинкар Т. С. Лексичні інновації в мові українських ЗМІ. *Українська мова*. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. С. 39– 45. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_1/10.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
3. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2022–2024. Словник / Укладач А. Нелюба. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2025. 112 с.
4. Перша електронна газета (14.04.2023). URL: <https://www.google.com/urlhttps://persha.kr.ua/news/life/231042-v-tsdu-im-vynnychenka-vidkryly-kovorking-tsentr> (дата звернення: 29.01.2025).
5. Н. О. Жанри медійного дискурсу *Українська мова*. Вчені записки

ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика. С. 35–39.
URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_1/10.pdf (дата звернення: 29.01.2025).

6. Урядовий кур'єр, 29 січня 2025. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/tisyachi-fejkiv-pravda-odna> (дата звернення: 29.01.2025).

Лисенко Олена,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-9424-350X>

ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У сучасному світі інтенсивні міжмовні контакти сприяють активному проникненню іншомовних запозичень у правничу лексику української мови. Особливо важливе значення запозичення мають у термінології міжнародного права, яке є інструментом міжнародної комунікації і потребує максимальної уніфікації лексичних засобів, що будуть сприяти інтеграції України в глобальний інформаційний простір. Водночас широке використання іншомовних слів часто призводить до різних термінологічних проблем, яким і присвячене наше дослідження. Метою буде визначення меж доцільності запозичень в міжнародній термінології і розробка механізмів їхньої гармонізації з українською мовною системою.

На процес запозичення термінів міжнародного права впливають різні соціолінгвістичні чинники, серед яких слід назвати кілька основних: глобалізація науки і техніки, внаслідок чого англійська мова стала пріоритетною в міжнародній комунікації; домінування певних правових та економічних моделей; відсутність усталених українських аналогів; престижність іншомовних слів, зокрема інтернаціоналізмів; економія мовних засобів, оскільки іншомовні терміни часто коротші та зручніші у вжитку.

Як слушно зауважує М. І. Любченко, у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, можна виділити ще одну

особливість вітчизняної юридичної термінології – її рух в напрямку до загальноновизнаної європейської термінології, що зорієнтована на пріоритетність прав людини, утвердження принципу верховенства права. Це також пов'язано із загальним напрямком розвитку всієї правової системи України [4, с. 180].

Глобалізація правових систем та інтенсифікація міжнародних відносин сприяють активному запозиченню іншомовних термінів, які потребують їхньої відповідної адаптації. Оскільки термінологія потребує стабільності й однозначності, процес адаптації іншомовних слів має бути впорядкованим та відповідати мовним нормам. Надмірне використання іншомовних слів без належного освоєння часто призводить до проблем термінологічної несистемності, дублювання понять та витіснення питомої лексики.

Тому питання пристосування й адаптації іншомовної лексики є головним при дослідженні запозичених одиниць. Освоєння під час лексичного запозичення є багатоплановим явищем і може бути представлено у вигляді комплексу окремих аспектів єдиного процесу. Так, ознаками освоєння можуть бути: формальні, тобто пристосування запозичень до системи мови-одержувача з максимальним зближенням їх фонетичної, графічної та граматичної характеристики, та функційні, до яких належать різні аспекти лексико-семантичних змін і словотвірної активності запозичень у мові-одержувачі. Відповідно до цього в науковій літературі виділяють такі види освоєння запозичень: фонетичне, граматичне, словотвірне та лексико-семантичне [3, с. 73].

Адаптація іншомовних запозичень є складним, але необхідним процесом у формуванні української міжнародної термінології. Вона передбачає зміну фонетичних, орфографічних, морфологічних і семантичних характеристик запозичених слів відповідно до норм української мови. Міжнародно-правова термінологія значною мірою сформована під впливом латинської, французької та англійської мов, які є основними джерелами юридичних запозичень у сучасній українській мові. Тому адаптація таких іншомовних слів має враховувати специфіку української граматики, орфографії, словотвору та правничої традиції.

Більшість запозичених міжнародно-правових термінів зазнають фонетичних і орфографічних змін. Фонетична адаптація передбачає зміну звучання запозичених слів відповідно до норм української фонетики.

Наприклад, слово *computer* (англ.) трансформувалося в комп'ютер, *marketing* став маркетинг, а *scanner* – сканер. Важливим етапом адаптації є пристосування іншомовних термінів до орфографічних норм української мови. Наприклад, подвоєні приголосні у загальних назвах спрощуються (*secession* – сецесія, *programming* – програмування, *collision* – колізія), у кінці невідмінюваних слів після приголосних пишеться *-i-* (алібі, візаві, апіорі), а в середині слів діє правило «дев'ятки» (аутсорсинг, юрисдикція, дигітайзер).

Запозичені терміни отримують граматичні характеристики, відповідні нормам української мови: наприклад: *arbitrator* – арбітр (чоловічий рід, спрощення суфікса); *jurisdiction* – юрисдикція (жіночий рід, адаптація до традиційного словотворення), *extradition* – екстрадиція (жін. рід., адаптація до традиційного словотворення).

У процесі лексико-семантичної адаптації запозичення можуть частково змінювати значення або отримувати специфічні правові відтінки. Наприклад: *precedent* – судовий прецедент (уточнення сфери застосування); *sanctions* – санкції (може означати як покарання, так і дозволи залежно від контексту); *restitution* – реституція (в українській мові має обмежене значення у сфері повернення власності).

Оскільки міжнародне право базується на договорах, рішеннях міжнародних судів та документах міжнародних організацій (ООН, ЄС, ЄСПЛ), використання оригінальних термінів гарантує їхню точність і відповідність міжнародним стандартам.

Переклад міжнародних документів – надзвичайно складна та відповідальна робота, яка потребує знань та навичок у різних сферах. Складність такого перекладу перш за все пояснюється тим, що кожна правова система має свої специфічні мовні особливості. Кожна мова відображає особливості відповідної правової системи. Мова є вираженням менталітету, традицій та звичаїв, системи цінностей та ідеології народу – носія певної мови. У кожній мові юридичним термінам (як і будь-яким іншим термінам) властиві деякі особливості словотворення та вживання, що пов'язано з унікальністю кожної мови, культурою та науковими традиціями різних народів [2].

Юридична мова вимагає чітких, однозначних термінів, оскільки відсутність точного визначення може призвести до різних тлумачень норм права. Запозичені терміни мають бути закріплені в міжнародних правових документах з усталеним значенням, що зменшить ризик неоднозначності.

З огляду на це в термінології міжнародного права усталилася практика використовувати частину запозичень без адаптації до норм української літературної мови, наприклад: *acquis communautaire* (фр.) – сукупність правових норм Європейського Союзу, які є обов'язковими для держав-членів, *pacta sunt servanda* (лат.) – договори повинні виконуватися, один із фундаментальних принципів міжнародного права, *non-refoulement* (фр.) – заборона примусового повернення біженців у країни, де їм загрожує небезпека.

Запозичені терміни активно використовуються в міжнародних договорах, судових рішеннях і дипломатичних переговорах, що полегшує правову взаємодію між державами та міжнародними організаціями. Використання усталених міжнародних термінів спрощує переклад правових актів, оскільки більшість правових систем уже містять відповідні поняття.

Для українського законодавства у зв'язку з необхідністю імплементувати норми міжнародного, зокрема європейського права, в систему національного законодавства, адаптації та гармонізації правових і термінологічних систем, актуалізується потреба пошуку автентичних україномовних відповідників до запозичених термінів, заповнення термінологічних лакун засобами рідної мови. У випадках, коли питомі українські слова можуть замінити іншомовні терміни без втрати значення, варто їх популяризувати, наприклад: «прецедентне право» замість «комен ло»; «авторське право» замість «копірайт»; «авторський гонорар» замість «роялті» «виборці» замість «електорат».

Необхідність збереження розумного балансу між питомими й запозиченими термінами в національному законодавстві спонукає вчених до пошуку «гідних» україномовних відповідників (точних, зрозумілих і милозвучних), активізуючи й розвиваючи чималі внутрішні словотвірні ресурси української мови [1, с. 267].

Незважаючи на активний процес адаптації, залишається низка проблем, що ускладнюють усталення міжнародно-правової термінології в українській мові. Щоб забезпечити її точність і стабільність, необхідно нормативно закріплювати адаптовані іншомовні терміни в законодавчих актах і міжнародних угодах; працювати над створенням термінологічних глосаріїв на основі узгоджених норм, схвалених мовознавцями та юристами; уніфікувати правопис запозичених слів у термінологічних словниках з міжнародного права.

Отже, можна зробити висновок, що запозичення є невід'ємною частиною термінотворення, однак їхнє використання має бути виваженим. Важливо знайти баланс між збереженням міжнародної термінологічної єдності та розвитком власних мовних ресурсів.

Адаптація міжнародно-правових термінів є важливим етапом розвитку української юридичної мови, що потребує збалансованого підходу до фонетичних, орфографічних, морфологічних і семантичних аспектів. тому необхідна стандартизація правопису та терміноутворення. Використання унормованих термінів сприятиме точності юридичних текстів і зміцненню позицій української мови у сфері міжнародного права.

Запозичені терміни в міжнародному праві є не лише неминучим, а й необхідним явищем, оскільки вони забезпечують точність та однозначність юридичних текстів, уніфікацію міжнародно-правових понять, відповідність міжнародним стандартам, спрощення правових процедур і комунікації, дотримання міжнародних правових традицій. Тому використання запозичень у міжнародно-правовій термінології є виправданим і необхідним для ефективного функціонування сучасної правової системи України.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н.В. Мовно-термінологічні проблеми сучасного законодавства України. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. ред. І.А. Казимилова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. Вип. 6. С. 253-269.
2. Коптєва О. О. Мультилінгвізм у праві міжнародних договорів [Електронний ресурс] / О. О. Коптєва // *Право і безпека*. 2010. № 2. Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_2/PB-2/PB-2_4.pdf
3. Лисенко О. Освоєння лексичних запозичень в українській термінології *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Лінгвістика. 2014. Вип. 21. С. 71-74. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2014_21_18.
4. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «Видавництво Права людини», 2015. 280 с.

Пивоваров Василь,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри культурології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1815-584X>

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Актуальність. Для дотримання академічної доброчесності як у навчальному процесі, так і професійній діяльності постає питання мовленнєвої компетентності фахівців з права, яке набуває все більшої ваги. Невід'ємним складником освітнього процесу є практичні заняття, на яких здобувачі вищої освіти мають набувати навичок із застосовування теоретичних знань з мови на практиці, вдосконалювати важливі, потрібні фахові звички для подальшого використання у професійній діяльності.

Виклад основної частини. Мовленнєва компетентність – це вміння відповідно й істинно використовувати мову на практиці, послуговуватися при цьому мовними засобами виразності мовлення.

Вимоги до необхідності формування мовленнєвої компетентності визначено Національною рамкою кваліфікацій для кожного рівня кваліфікації [2].

Практичні заняття повинні мати позитивний вплив на мотивацію здобувачів вищої освіти. Вони дозволять підвищувати мовленнєву компетентність, відчувати результати своєї роботи, бачити реальне застосування знань і формування як мовних, так і комунікаційних навичок, що сприяє підвищенню інтересу до навчання. Крім того, можливість працювати в групах, обговорювати завдання з іншими здобувачами вищої освіти та знаходити рішення разом підвищує їх соціальні навички. Здобувачі, які регулярно і активно беруть участь у практичних заняттях, здебільшого демонструють кращі результати щодо формування мовленнєвої компетентності [4].

Роль викладача на практичних заняттях є пріоритетною. Він не лише передає знання і формує навички, але й організовує роботу, забезпечує безпеку під час виконання завдань та мотивує здобувачів вищої освіти до активної участі, спрямованої на формування мовленнєвої компетентності. Викладач повинен бути готовим до непередбачуваних ситуацій,

вирішення нових мовних вправ та кейсів з практичної діяльності правників, правоохоронців, суддів та ін.

Викликом для викладача є обмежений час на проведення практичних занять, тому формування плану практичних занять і таймінг освітнього процесу є підґрунтям для застосування особливих технологій навчання.

Оцінювання результатів навчання під час практичних занять може бути різним залежно від виду заняття, але що важливо враховувати – це рівень посилення мовленнєвої компетентності в цілому. Додатковим ефектом практичної підготовки є формування критичного мислення, креативності, саме комунікаційних навичок та вміння працювати в команді, що розвиває навички вирішення проблем, які впливають з реальних задач правових справ.

Використання сучасних ІТ-технологій може значно підвищити ефективність практичних занять, наприклад, через інтерактивні вправи. Виконання індивідуальних завдань дозволить викладачам краще визначати результативність роботи та надавати індивідуалізований зворотний зв'язок.

Прикладом ефективного практичного заняття для підвищення мовленнєвої компетентності правників може бути ділова гра за рольовою участю, наприклад, учасників судового процесу, максимально наближена до реальності через використання реальних публічних документів судів. Здобувачів вищої освіти імітують судовий процес, де кожен має свою роль – суддя, адвокат, обвинувачений тощо. Це не тільки розвиває правове мислення та розуміння правових процесів, але і формує навички використання мовних засобів виразності мовлення при публічному виступі, які мають бути сформовані на практичних заняттях.

Прикладом посилення формування мовленнєвої компетентності може бути рольова гра з правової етики – моделювання, наприклад, медіації і ведення перемовин. Здобувачі імітують перемовини між учасниками конфліктів із застосуванням медіатора.

Мовленнєва компетентність стосується не тільки української мови, але і іноземної. Для цього використовуються мовні практики – інтерв'ю з носіями іноземної мови через запрошених гостей, а в умовах дистанційного навчання з онлайн-співрозмовниками з різних країн. Така практика допомагає здобувачам вищої освіти покращити свої мовні знання та навички.

Такі практичні заняття розвивають комунікативні навички,

впевненість у використанні мови в реальних ситуаціях.

Випадком формування мовленнєвої компетентності майбутнього педагога у процесі вивчення української фразеології є розвідка Скрипник Н. І. [5], яка присвячена пошуку ефективних способів і засобів формування саме мовленнєвої компетентності майбутніх учителів-словесників. Дослідник вважає, що досліджувана проблема актуалізована часом і базується на новітніх засадах педагогічної освіти і спрямована на підготовку фахівців з високим рівнем професійної компетентності. Для удосконалення мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти дослідником пропонується створити спеціальні освітні умови, що сприятимуть розкриттю професійно-мовленнєвого потенціалу здобувачів. Особлива увага при цьому відводиться оновленню підходів до викладання практичних занять, нестандартності розв'язання педагогічних завдань, професійному мовленню, гнучкості мислення та розвитку індивідуальної траєкторії навчання, зокрема, через врахування власного досвіду, що має бути спрямовано на увиразнення мовлення, тобто на удосконалення мовленнєвої компетентності. Дослідники фразеології підкреслюють, що доречно вжита в усному мовленні та в тексті фразеологічна одиниця здатна образно узагальнити сказане, інтенсифікувати мовлення, вплинути на заміну багатослівної побудови контенту.

Для правників використання фразеологізмів у мовленні створює асоціативні образи, символи, знаки, які є актуальними у професійній діяльності юристів, правоохоронців, суддів та ін.

Фразеологічний ряд української мови постійно змінюється конструкціями, зокрема, під час воєнного стану, які набувають стійкості, при цьому зберігають синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення між структурними елементами мови [5]. Творче використання фразеологічних одиниць у мовленні на практичних заняттях здобувачем вищої освіти, вільне володіння ними є складовою ефективного формування мовленнєвої компетентності в закладах вищої освіти.

Додатково ситуативні вправи, які використовуються на практичних заняттях, спрямовані на формування і вдосконалення комунікативних умінь як складових мовленнєвої компетентності і відповідають психологічним властивостям поетапного вироблення стійких умінь, створення установки і спрямованості мислення на певні мовні форми під час реального професійного спілкування [1]. В сучасних умовах поширення дистанційного навчання удосконалюються методи і форми

вишкілу української мови у закладах вищої освіти через використання сучасних комп'ютерних технологій в умовах навчального середовища, формування креативності майбутніх правників на практичних заняттях з української мови, пошук оптимальних засобів українськомовного навчання і самонавчання [1].

Зміни в судовій практиці воєнного часу також вимагають удосконалення мовленнєвої компетентності під час навчання і підвищення кваліфікації на практичних заняттях. Використанню української мови в практичній судовій діяльності приділяється особлива увага за нових обставин здійснення правосуддя, де важливого значення набуває мовленнєва компетентність як уміння фахово послуговуватися мовними засобами для точності висловлення в судових справах. Удосконалення мовленнєвої компетентності на практичних заняттях в освітньому процесі при підготовці, зокрема, правоохоронців, має запобігти появі мовленнєвих неточностей, які можуть тягнути за собою певні порушення, зокрема, наприклад, в кримінальному процесі [6].

Академічне письмо є тим підґрунтям, на якому фахівці з права створюють фахові тексти, формують і викладають власні ідеї, аргументують, наводять переконливі докази, тобто долучаються до активного процесу формування мовленнєвої компетентності, що дозволить уникнути багатьох помилок у професійній сфері, сприятиме створенню якісного тексту, слугуватиме доказом високої фахової культури, загальної професійної підготовки. Незважаючи на те, що процес мовленнєвої досконалості є тривалим, потребує багато зусиль і часу, однак аргументованість, логічна побудова тексту, його довершеність, доказовість, дотримання як нової редакції Українського правопису загалом, так і норм мови, вимог культури мови дозволять досягти очікуваного результату в освітньому процесі [3].

Висновки. Практичні заняття спрямовані на вдосконалення мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти. Для цього застосовуються різні форми організації освітнього процесу, сучасні ІТ-технології. Використання різних мовних засобів, зокрема, фразеологізмів, має посилити забарвленість мовних засобів правників при виконанні професійних обов'язків для уникнення неточностей і різночитань. Високий рівень мовленнєвої компетентності учасників судового процесу позитивно впливає стан не тільки судової системи, а в цілому права, діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Гордієнко О. А. Ситуативні вправи на заняттях з української мови за професійним спрямуванням як засіб формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. *Психолого-педагогічні науки*. 2021. № 3. С. 74–82.
2. Пивоваров В. М. Компетентнісні комунікаційні вимоги національної рамки кваліфікацій та мовленнєве регулювання за Законом України Про вищу освіту. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*, 2015. № 52. С. 225–228.
3. Пивоваров, В. М. Мовленнєва компетентність фахівців у галузі права в академічному письмі. *Сучасна філологія: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна філологія: теорія та практика»*. Київ : Нац. акад. СБУ, 2022. С. 19–24.
4. Практичні заняття . URL: <https://aisu.school/praktychni-zaniattia/#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%8F%D0%BC%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%80%D1%96%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B8,%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86>.
5. Скрипник, Н. І. Формування мовленнєвої компетентності майбутнього педагога у процесі вивчення української фразеології. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2020. Т. 1. Вип. 13. С. 112–116.
6. Фівкін П. М., Пивоваров, В. М. Мовленнєва компетентність професійних рішень суддів під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2024, 1: С. 659–664.

Приходько Віра,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української та іноземних мов,
Харківська державна академія фізичної культури,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3828-9121>

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У сучасному світі, де інформація є однією з основних цінностей, культура спілкування в інформаційному просторі набуває надзвичайної важливості. Інтернет і соціальні медіа стали основними каналами для обміну думками, ідеями, новинами та досвідом. Однак, незважаючи на переваги цифрових технологій, часто стикаємося з проблемами, пов'язаними з низьким рівнем культури комунікації. На жаль, інтернет не завжди демонструє силу й красу слова, культуру спілкування. Це актуалізує проблему дослідження комунікативної культури інформаційного простору.

Комунікативна культура – це система сформованих у індивіда в міжособистісній взаємодії якостей, навичок і вмінь, що сприяють досягненню життєвих цілей, успішної адаптації в соціальному середовищі, допомагають здійснювати ефективну комунікативну і предметну діяльність, забезпечувати психологічно комфортну взаємодію і досягати взаєморозуміння в соціумі. Комунікативна культура є якісною характеристикою здатності людини до здійснення діяльності спілкування, стійкою інтегративною властивістю її особистості.

З розвитком технологій і популяризацією соціальних мереж та різноманітних онлайн-платформ, можливості для спілкування стали майже безмежними. Однак цей процес не позбавлений певних викликів. Наприклад, у зв'язку з поширенням фейків та дезінформації, важливо вміти відрізнити правдиву інформацію від неправдивої, критично оцінювати прочитаний чи почутий матеріал, запобігаючи маніпуляції.

У віртуальному світі існує певне відчуття анонімності, тому дехто може дозволити собі більше, ніж, спілкуючись у реальному житті. Манери спілкування у співтовариствах різні: якщо один стиль спілкування цілком звичний для одного співтовариства, для іншого він буде абсолютно неприйнятним. «Словесна війна» або флейм може виникнути між декількома учасниками дискусії і викликати дискомфорт серед учасників обговорення, а також і стресові ситуації [2].

В інтернет-просторі можна знайомитися, продивлятися сторінки знайомих і незнайомих людей, висловлювати своє бачення з будь-якого питання, дискутувати на найрізноманітніші теми і до того ж залишатись інкогніто. Анонімність в інтернеті, відсутність невербальних сигналів та миттєвість комунікації можуть призводити до непорозумінь, конфліктів та

навіть агресії. Тому важливість дотримання етичних норм у цифровому просторі є надзвичайно актуальним. У традиційному спілкуванні люди переважно звертають увагу на невербальні сигнали і здатні уважніше слухати співрозмовника. В інтернеті ж, особливо в соцмережах, увага часто фокусується на власній думці, і люди часто не звертають увагу на погляди інших. В умовах інформаційної перенасиченості багато людей сприймають інформацію поверхнево, не замислюючись над її джерелами чи змістом. Це призводить до поширення дезінформації, фейків і маніпуляцій. Лихослів'я і грубість найчастіше спрямовані на тих користувачів, з якими немає зв'язку в реальному світі, а отже, пояснюється анонімністю і перебуванням у своєрідній «безпеці», зоні комфорту, де можна говорити все, що спаде на думку.

Низька культура споживання інформації може стати серйозною проблемою для суспільства в цілому.

Аналізуючи спілкування в інтернет-просторі, розуміємо, що це не схожий на інші вид комунікації, мовлення якого має свої особливості. В режимі онлайн властиві ознаки усного мовлення: невимушеність, спонтанність, ситуативність тощо [5]. Таке мовлення має особливу форму реалізації: уявне усне мовлення, що миттєво фіксується в друкованій формі [1]. Мовленнєвий стиль віртуальної комунікації перебуває в тісному взаємозв'язку з традиційним розмовним стилем, потребує окремих ґрунтовних наукових досліджень, оскільки є специфічним стилем розмовного мовлення більшості молоді [3]. Саме молодіжний мережевий простір демонструє й провокаційні повідомлення (тролінг), які пишуться деякими особами (тролями) з метою викликати конфлікт між учасниками спілкування. Комунікативна культура молоді з ровесниками має низку певних особливостей, які відрізняють її від спілкування з дорослими: велика різноманітність комунікативних дій і надзвичайно широкий їхній діапазон. У спілкуванні з ровесниками спостерігаємо безліч дій і звернень, які практично не трапляються в контактах з дорослими [2]. Молодь може сперечатися з однолітками, нав'язувати свою волю, заспокоювати, вимагати тощо.

Ще один аспект, який на сьогодні є надзвичайно актуальним – приватне й офіційне спілкування молоді в мережевому просторі. Це важливо ще й тому, що сучасний навчальний процес побудований на дистанційному форматі, а звідси, й дотримання особливої культури роботи і спілкування у мережі «Інтернет». І тут важливим постає питання щодо вміння висловлюватися, правильно, точно, логічно, майстерно

послугуватися комунікативно виправданими мовними засобами.

Мережевий етикет охоплює не тільки правила поведінки під час обговорень, а й рекомендації, які відображають унікальний електронний характер середовища.

На сьогодні уже з'являються своєрідні пам'ятки щодо інтернет-етикету, у яких ідеться про етичні правила у кіберпросторі. Зокрема, зазначається, що під час дискусії не потрібно реагувати на провокації та вживати нецензурну лексику, до чужої приватності ставитися з розумінням та повагою [4].

Отже, культура спілкування в інтернеті – це дотримання етичних норм та правил поведінки, які визначають взаємодію людей у цифровому просторі. Вона вимагає постійного вдосконалення й адаптації до змін, що відбуваються в онлайн-середовищі.

Культура людського спілкування – це частка загальної моральної культури особистості. Відсутність культури спілкування – свідчення бездуховності людини.

Список використаних джерел

1. Зайцева С. Особливості мови інтернет-спілкування (на прикладі україномовних користувачів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2018. № 32. Т. 3. С. 49-52.
2. Мартиняк О. Віртуальне спілкування: позитивні та негативні аспекти. <https://core.ac.uk/download/pdf/286540489.pdf>
3. Руденко В. Особливості віртуальної комунікації (мовний аспект). *Мовознавчий збірник*. Збірник наукових праць. 2012. Вип. 14-15. С. 298-302.
4. Ручко Л. М., Федько С. М. Мова інтернет – спілкування: довідник. Ромни, 2015. 72 с.
5. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Дивослово*. 2011. №12. С. 35–39.

Шумейко Олена,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри культурології,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7315-4858>

КУЛЬТУРА МОВИ ТА МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Мова – це безцінний дар, яким природа наділила людину. Члени суспільства у своїй повсякденній діяльності повинні дбайливо ставитися до неї та вдосконалювати її.

Культура мови є основною ознакою загальної культури особистості і разом з тим одним з основних її складників. Чим вищий рівень культури мови фахівця, тим вищий його творчий та професійний потенціал, тим більше можливостей для належного виконання службових повноважень. Низький рівень свідчить про певну обмеженість людини та неможливість чітко виражати свої думки, переконувати співрозмовника тощо. В основі культури мови лежать знання та володіння нормами сучасної української літературної мови а також йдеться про вміння грамотно, зрозуміло, чітко, логічно та красиво з естетичного боку висловлювати свої думки.

Варто звернути увагу і на культуру поведінки як складової загальної культури особистості, адже саме вона виступає зовнішнім проявом духовного багатства особистості та її внутрішнього світу. У широкому розумінні культура поведінки поєднує в собі всі складники зовнішньої і внутрішньої культури особистості: правила поведінки в громадських місцях, норми спілкування з людьми, відносини поза виконанням службових повноважень, використання невербальних засобів спілкування (міміка, жести, рухи тіла тощо). Важливим складником культури поведінки є етикет. Етикет (фр. *etiquette* – ярлик, етикетка, церемоніал) – сукупність правил поведінки. Для етикету характерним є стійкість та певна консервативність, він носить історичний, соціально-класовий характер, а також має етно-національний колорит, що складався упродовж усього періоду формування тієї чи іншої нації.

Незалежно від рівня свого розвитку (економічного, політичного тощо) кожен народ має закріплені традицією правила поведінки. Правила етикету розпочали з'являтися разом з розвитком цивілізації, коли прийшло усвідомлення, що спілкування повинно бути певним чином упорядковане. У більшості національних культур правила етикету пройшли складний етап розвитку та становлення. У сучасному світі етикет вимагає перш за все узгодження вчинків особи із загальноприйнятими суспільними нормами. У зв'язку з цим вимоги етикету спонукають особу

до стриманості та певного контролю у поведінці. Людина може по-різному ставитися до свого співрозмовника, але етикет у поєднанні з почуттям власної гідності та самоповаги не дозволяє їй відкрито демонструвати негативне ставлення. Поняття етикету має пряме відношення до рухів, жестів, міміки, одягу і до мовлення особи, а саме до мовної поведінки.

Мовленнєвий етикет – складник загального етикету та становить собою норми чи певні правила мовної поведінки, що встановлені серед носіїв мови в колективі, а також у соціальних групах залежно від віку, ситуації спілкування тощо; це прийняті в суспільстві спеціальні висловлювання поваги, ввічливості, доброзичливості, а також правила їх використання в різних ситуаціях спілкування. Такі висловлювання формувалися упродовж тривалого часу та внаслідок повторюваності знайшли закріплення в мові як сталі стандартні конструкції, певні стійкі словесні формули, що використовуються мовцями в готовому вигляді залежно від ситуації спілкування. Мовленнєвий етикет виокремлюється рисами національної самобутності, він чітко пов'язаний з традиціями того чи іншого народу, його історією, культурою, ментальністю. На сьогодні у світі діють загальноприйняті, універсальні правила, але варто вказати, що існують і деякі відмінності у проявах етикетної мовленнєвої поведінки представників різних національностей. До всіх особливостей використання національного етикету варто ставитися з повагою.

У сучасному суспільстві міжперсональне спілкування обов'язково супроводжується різноманітними проявами саме мовленнєвого етикету. Який би зміст не містила бесіда, вона завжди буде містити в собі стійкі словесні формули етикетного спрямування. За допомогою них передається привітання, подяка, прохання, вибачення, побажання, прощання тощо. Вибір тієї чи іншої мовної формули з низки синонімічних стійких сполук завжди буде залежати від багатьох чинників – ситуації спілкування, освіти, віку, статі, посади, професії тощо. Якщо ж особа належним чином володіє набором цих мовних формул, то вона має більше можливостей для швидкого вибору та може миттєво обрати мовну конструкцію відповідно до ситуації спілкування.

Акцентуємо увагу на одному із засобів вираження ввічливості – звертанні. Досить поширеною формою звертання в сучасному суспільстві є традиційне використання слів пане та пані. Ці слова можуть використовуватися і в анонімному спілкуванні, і в функціональному під час виконання службових повноважень; вони демонструють ввічливість,

певну вишуканість та є зручними в будь-якому випадку: для привітання знайомих чи незнайомих людей. У професійному спілкуванні прийнято поєднувати слова пане та пані з іменем (пане Юрію), прізвищем (пане Громенко) або з назвою посади (пане директоре) тощо. Такі форми звертання є загальноприйнятими в офіційному спілкуванні та в дипломатичній сфері.

Набуває поширення і звертання у формі добродію та добродійко. Воно також, як і звертання у формі пане та пані, позбавлене соціально-політичного забарвлення і може розглядатися як зручна й прийнятна універсальна форма в сучасному спілкуванні.

Функціональне спілкування часто використовує форму звертання – колего. Ця форма є характерною для осіб, що належать до однієї професії, найчастіше це медики, науковці, вчителі, депутати. Це звертання є загальноприйнятим у сучасному світовому просторі та містить у своєму значенні елемент професійного визнання, поваги до співрозмовника та шанобливого ставлення.

Під час виконання службових повноважень, коли співрозмовники знайомі, найбільш поширеним є звертання у формі імені та по батькові (Дмитре Миколайовичу, Ірино Іванівно, Надіє Іллівно). Ця офіційна форма звертання виразно демонструє повагу до особи. Для представників багатьох професій вона є обов'язковим засобом звертання. Ввічлива, освічена, висококультурна особа знає, які закінчення мають у кличному відмінку іменники, що належать до різних відмін. Дехто вважає, що звертання на ім'я та по батькові не характерне для українського національного етикету, апелюючи до європейської мовнокультурної традиції, де по батькові взагалі не існує. Але варто наголосити, що ще в епоху Київської Русі, називаючи князів, вживали форму по батькові, підкреслюючи цим приналежність до роду. Практика звертання у формі імені та по батькові складалася упродовж тривалого часу і на сьогодні є загальноприйнятою етикетною нормою.

Для привертання уваги іноді використовують й інші форми звертання (друзе, дівчино тощо), які є ситуативними, тобто такими, що придатні для використання залежно від ситуації спілкування та з урахуванням насамперед віку співрозмовника. Варто мати на увазі, що, недоречно вжиті, без попередньої оцінки ситуації та особи співрозмовника, вони можуть сприйматися як фамільярні.

Отже, розглянуті та схарактеризовані різні способи та форми

звертання, що використовуються в сучасному суспільстві. Варто зазначити, що жодне з перелічених форм звертання не можна вважати універсальним. Адже в значенні кожного з них наявні певні відтінки, які можуть частково обмежувати вживання цих форм. Сучасний стан мови в суспільстві такий, що не може не викликати занепокоєння. Проблема полягає в тому, що в умовах сьогодення значна частина публічних осіб, навіть під час виконання своїх посадових повноважень, не використовують форми кличного відмінка при звертанні. У засобах масової інформації журналісти досить часто уникають (навмисно або через незнання) вживання звертання.

Уміле послуговування нормами культури мови та дотримання мовленнєвого етикету допомагає особі створити бажаний імідж, забезпечує діловий успіх, сприяє поліпшенню стосунків у колективі. Тому треба вміти оцінювати слова та вислови з погляду їх доречності в кожній конкретній ситуації спілкування, прагнути до найбільш оптимальної мовленнєвої поведінки.

Список використаних джерел

1. Берест Т. М., Купрікова Г. В., Шумейко О. А. Наукова комунікація: проблема дотримання мовних норм. Університетські спільноти та їх роль в умовах дифузності освіти /ред. К. В. Астахова. Харків, 2024. С. 23-26.
2. Гайович Г. В. Поняття «мова», «мовлення», «етикет» у сучасному українському діловому середовищі. *Фокус мови: науково-практичний журнал*. 2010. №2. С. 39-47.
3. Кулішенко Л., Чечота Т. Мовленнєвий етикет та ментальність українців // *Світогляд – Філософія – Релігія*. 2013. Вип. 4. С.269-276.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Київ : Знання, 2006. 291 с.
5. Харченко С. В. Культура мови – Ортологія – Нормативістика. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 257. С. 25-32.
6. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координату міжособистісної і міжкультурної комунікації. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*. 2013. Том 16. №1. С. 134-142.

Макішвілі Софія,
факультет прокуратури, II курс, 5-а група,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЛАТИНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Запозичення іншомовних слів є закономірним явищем для будь-якої мови, в тому числі й для української. Іншомовні слова проникають в різні сфери суспільного життя людей, зокрема в сферу права. У сучасній українській юридичній терміносистемі налічується чимало лексичних запозичень з латинської мови – латинізмів. Вони широко використовуються в усіх галузях національного права та уможливають універсальність правничої термінології на міжнародному рівні.

Питання, пов'язані із вживанням лексем латинського походження у юридичних текстах, завжди привертала увагу як вчених-лінгвістів, так і правознавців, зокрема таких як: А. В. Красницька, Г. О. Ознамець, А. С. Загороднюк, О. А. Лисенко, А. Ю. Титова, У. Л. Паньків та ін.

Дослідниця У. Л. Паньків пропонує розглядати поняття лексичний латинізм як лексичну одиницю латинського походження, яка функціонує на певному етапі розвитку мови-реципієнта і, відповідно, зафіксована у словнику [2, с. 387]. У межах цієї групи запозичень варто виділити такі підгрупи: 1) назви загальних і спеціальних термінів законотворчості: *аболіція, арешт, алібі, вердикт, вето, інквізиція, казус, карцер, касація, кодифікація, корупція, презумпція, санкція*; 2) поняття римського права і права інших країн: *агнати, бенефіцій, інституція, інтерпеляція, когнати, манципація, ордалії, сервітут*; 3) назви фахівців у правничій галузі: *агент, адвокат, аудитор, екзекутор, інквізитор, нотаріус, юрисконсульт, юрист*; 4) міжнародне право: *агресор, експансія, еміграція, імміграція, капітуляція, конвенція, меморандум, окупація, пакт, ратифікація*. У цій же лексичній групі існують слова та словосполучення, які не зазнали морфологічної адаптації і є термінологізованими поняттями: *де-факто, де-юре, казус беллі, казус феделіс, модус вівенді, персона грата, персона нон грата* [2, с. 1].

За характером запозиченого матеріалу науковці виокремлюють такі види запозичень іншомовних слів:

1) безпосереднє – при якому слово прямо і безпосередньо переходить з іншої мови в тому ж значенні, звуковій та графічній формі [1, с. 115]

Наприклад: (лат.) *Consensus* – (укр.) *Консенсус*; (лат.) *Creditor* – (укр.) *Кредитор*; (лат.) *Obligatio* – (укр.) *Облігація*; (лат.) *Veto* – (укр.) *Вето*;

2) опосередковане запозичення – при якому слова потрапляють в мову внаслідок посередництва третьої мови; Так, з латинської через французьку до нас дійшли слова *версія*, *резерв*, *раціоналізація*, через німецьку слово *референція* [1, с. 115].

Як нами було зазначено раніше, однією з властивостей латинізмів є їх інтернаціональність. Інтернаціоналізмами слід вважати запозичені слова, з тим самим значенням з одного джерела в кілька мов, близьких за походженням або подібних за культурним розвитком [1, с. 118]. Тобто, це слова, які походять з однієї мови, але використовуються в інших мовах без істотних змін у формі або значенні. Наведемо приклади: (лат.) *Advocātus* – (англ.) *Advocate* – (укр.) *Адвокат*; (лат.) *Justitia* – (англ.) *Justice* – (укр.) *Юстиція*; (лат.) *Legālis* – (англ.) *Legal* – (укр.) *Легальний*; (лат.) *Verdictum* – (англ.) *Verdict* – (укр.) *Вердикт*. Як ми бачимо, чимало юридичних термінів мають інтернаціональний характер, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З позитивних переваг зазначимо, що така інтернаціональність термінів полегшує взаєморозуміння між представниками різних наукових шкіл, що є важливим фактором у міжнародному праві. Проте, зважаючи на ці аспекти, використання латинських запозичень може мати негативний характер для розвитку й функціонування української мови. Так, більшість термінів, про які ми говорили вище, мають власний український відповідник. Так, адвокат – захисник, юстиція – правосуддя, легальний – законний, кримінальний – карний та ін. На нашу думку, використання слів латинського походження за наявності відповідників в українській мові є не завжди доречним, а також певною мірою негативно впливає на самобутність української мови.

У підсумку зазначимо, що запозичення з латинської мови активно функціонують у сучасній українській юридичній термінології. Більшість з них успішно пройшли процес адаптації в українській мові, і сьогодні їхньою беззаперечною перевагою є універсальність та інтернаціональність. Проте слід зважати й на українські відповідники до цих термінів, які також варто активно вживати у мовленні, зокрема у сфері юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В., Ознамець Г. О. Латинізми і грецизми у сфері права та психології. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми,*

перспективи: мат. XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лист. 2019 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 114–119.

2. Паньків У. Л. Історичні джерела українських лексичних латинізмів. *Studia-linguistica*. 2011. № 5. С. 386-391.

Науковий керівник: доц., к.філол.н. О. А. Лисенко

Рудницька Катерина,
факультет прокуратури, II курс, 8-а група,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ГЕРМАНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ – ЗБАГАЧЕННЯ ЧИ ЗАГРОЗА?

Українська мова упродовж усього свого існування динамічно розвивалася та адаптувалася до зовнішніх чинників. Одні слова зникали або набували нового значення, а інші запозичувалися з різних мов, поповнюючи лексичний склад нашої мови. Протягом останніх чотирьох століть українську мову обмежували й забороняли циркулярами, наказами та законами, але жодному з них не вдалося її знищити або зробити менш значимою. На сьогодні українська мова має всі можливості для вільного розвитку, вона позбувається росіянізмів і намагається повернути свою ідентичність.

Слова іншомовного походження є одним з найважливіших складових компонентів будь-якої мови. Протягом багатьох століть українська мова збагачувалася іншомовними запозиченнями, серед яких германізми посідають одне з провідних місць. Германізми – це слова, значення або вислови, що походять з німецької мови чи утворені за її зразком.

Поява в українській мові власне германізмів пов'язана з історичними подіями та культурним обміном між цими двома країнами. Історія взаємовідносин між українською та німецькою мовами досить давня. Прийняття Магдебурзького права в Україні відкрило шлях німецькій колонізації, що посилювало німецько-українські контакти. Під час цього на певних українських територіях створювались німецькі поселення. Подібні поселення були засновані між 1141 та 1196 роками на Закарпатті, пізніше колонії виникли на Галичині. А перші відомості про присутність німців на Буковині датуються кінцем XIII – початком XIV століть. Розширення

німецьких колоній і поступове зміцнення Магдебурзького права на території України стали чинниками поширення німецьких слів в українській мові. На поширення німецької лексики вплинули західна торгівля та високорозвинені ремесла, унаслідок чого українська мова засвоїла германізми західного походження. Це такі слова, як: кошти – [koshty] – Kosten; крам – [kram] – Kram; майстер – [maister] – Meister та ін. [4].

Великий приплив іншомовних запозичень з нижньо- та верхньонімецької відбувався переважно через польське посередництво. Це було пов'язано з масовою міграцією німецьких ремісників до міст Речі Посполитої у XIV-XV століттях. Тогочасні германізми містять переважно ремісничу та торгову термінологію, сферу гільдії та міського самоврядування, а також деякі загальні та абстрактні поняття, такі як: цаль – [tsal'] – Zahl; рахунок – [rahunok] – Rechnung; ратуша – [ratusha] – Rathaus; порятунок – [poriatunok] – Rettung; смакувати – [smakuvaty] – schmecken [1, с. 64].

XVIII – XIX ст. є ще одним не менш важливим історичним періодом, коли майже весь захід України перебував під владою Австро-Угорщини. Як відомо, на Буковині та Галичині відбувалося насильницьке нав'язування німецької мови. У цей період вона стала мовою не тільки шкіл та установ, але й мовою науки та літератури. Саме це спричинило подальше активне використання німецьких запозичень, які гармонійно увійшли до основного складу мови-реципієнта: мур – [die Mauer]; солдат – [der Soldat]; фельпост – [Feldpost]; швагер – [der Schwager] тощо [1, с. 64].

Наукове вивчення процесу запозичень з німецької мови в українську має свою історію, котра сягає ще XIX століття. П. Єфименко вважається першим дослідником саме германізмів, і в 1859 році вчений проаналізував більше сотні слів й словосполучень німецького походження, на основі яких було здійснено перші ґрунтовні дослідження І. Шаровольського в 1926–1927 роках та Д. Шелудька у 1931 році. І. Шаровольський відзначав доробок О. Потебні, який поділив запозичення на дві групи: через польську та словацьку мови й власне прямі запозичення з німецької. Сам же І. Шаровольський нарахував 288 німецьких запозичень, і, зважаючи на їх походження, розрізняв ті, що мали німецьке походження, та ті, що походили з французької, латинської, італійської та інших європейських мов. Мовознавець зауважив, що лише 21 запозичення з них потрапило до української мови безпосередньо з німецької, а решта – через польське посередництво [2, с. 26].

Д. Шелудько подав значно більший за кількістю список запозичень (близько 780). Дослідник відштовхується від словників Є. Желехівського, Б. Грінченка, історичних матеріалів Є. Тимченка тощо. Він розглядає всі німецькі запозичення як частину польського мовного впливу і наводить лише слово [gesund] – ґезунд, для якого не існує польського відповідника. Однак пізніше Д. Шелудько визнає, що не зміг знайти польського відповідника ще для кількадесяти слів, які зарахував до російського посередництва [2, с. 27].

Слід зазначити, що з цим твердженням І. Шелудька не погоджується Н. Ліперовська, яка вважає, що крім слів, які запозичувалися внаслідок міграції німців в Україну та українців, які їхали до Німеччини з товарами, існувала низка слів, що своїм значенням, структурою або звуковим складом свідчать про більшу близькість української мови власне до німецької, ніж до польської. Дослідниця вважає, що «верстат» із кореневою голосною «е» відповідає старовірхньонімецькій [wercstat], у слові «дзигармайстер» не може бути польського посередництва; «шпацір» є ближчим до німецької [Spazier] (gang), ніж до польської [spacer]; «штуц» повністю відповідає німецької [Stutz], а не польської [Sztucek]. Крім цього, Н. Ліперовська зазначає, що Д. Шелудько не знаходить польських відповідників не тільки до слова «ґезунд», але ще й до «вербецирка», «вершлаг», «гебанок», «гедзунок», «ґрайзлерня», «кум-геравс», «файфа», «ферділь» та ін. [3].

Упродовж багатьох років мовознавці дискутували щодо доцільності чи недоцільності іншомовних запозичень. Перед дослідниками поставали різні теоретичні й практичні проблеми, зокрема статусу запозичень в мові, особливості їх лексичних значень, граматичної форми та вимови. Чимало вчених розглядали ці питання, зокрема А. Булик, Ю. Жлуктенко, В. Журавльов, Л. Крисін, Т. Линник, В. Русанівський, В. Сімонок, О. Лисенко та ін. У працях дослідників багато уваги приділено кількісному та якісному оновленню словникового складу мови, адаптації іншомовної лексики, змінам у лексико-семантичній системі мови, внутрішньомовним динамічним процесам тощо.

Як слушно зауважує Н. Д. Юрійчук, серед науковців здебільшого побутує позитивне ставлення до запозичень, особливо зараз у зв'язку з перебудовою всієї нашої суспільно-економічної системи і за умови доцільності їх входження в мову, в інших випадках вчені намагаються усунути запозичення, очистити українську мову від зайвого та

недоречного лексичного матеріалу [5, с. 152].

Як терміни запозичення утворюють систему, яка базується на чітких наукових та концептуальних поняттях, що є необхідними для фахової комунікації у відповідних спеціальностях. Німецькомовні запозичення інтегруються в українську терміносистему за умови відповідності класифікаційним вимогам і збереженню граматичних норм української мови, що забезпечує їхню адекватну функціональність та взаємозв'язок з іншими термінами. У такий спосіб вони не лише збагачують українську терміносистему, але й підтримують її структурну цілісність та забезпечують передачу спеціалізованих знань у професійному середовищі.

Говорити про терміносистему як сформовану систему термінологічних одиниць можна лише за умови виконання кількох вимог: така терміносистема має ґрунтуватися на системі наукових або технічних понять певної спеціальності, тобто відповідати сфері, що обслуговується її підрозділами; названі символи або терміни повинні розрізнятися за допомогою схем класифікації, а самі терміни, що належать до однієї концептуальної системи, — відображати спільність термінованих понять та їх специфіку [2]. У цьому контексті доцільне використання іншомовних запозичень, зокрема германізмів, допомагає збагатити українську мову. Зокрема, германізми часто знаходять своє застосування в галузях техніки, науки, права, медицини, мистецтва та інших спеціалізованих сферах, де вони сприяють розвитку відповідних терміносистем (наприклад: адреса, абзац, шлагбаум, циферблат, бур, блок, гаубиця, гільза, друк тощо). При цьому важливо дотримуватися послідовності в застосуванні граматичних норм української мови, а також контролювати частотність використання, щоб уникнути надмірного впливу іншомовних слів на мову-реципієнта.

Отже, використання германізмів в українській мові є доволі неоднозначним явищем. Вживання невеликої кількості запозичень не є чимось негативним, адже не кожне іншомовне слово має свій український відповідник. Особливо це простежується в офіційно-діловому та наукових стилях мовлення, зокрема в термінології, де потрібна точність та однозначність. Але якщо запозичене слово можна не лише замінити, але й підібрати кілька синонімів до нього, то в такому разі використання іншомовної лексеми не є доцільним. Правильне використання германізмів в українській мові допомагає підтримувати баланс між запозиченими та питомими лексемами, уникати надмірного впливу на мову-реципієнта, а

також зберігати самобутність української мови.

Список використаних джерел

1. Дмитренко О. В. Німецькі лексичні запозичення в українському розмовному дискурсі. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 2. С. 63-67.
2. Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 170 с.
3. Ліперовська Н. Націоналізм в етимології. *Мовознавство*. 1934. № 2. С. 83–92.
4. Пиц Т. До історії дослідження німецьких запозичень слів в українській мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 84–99.
5. Юрійчук Н. Д. Дискусійні питання теорії іншомовних лексичних запозичень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Переяслав, 2020. Том 31 (70) № 4. Ч. 1. С. 148-154.

Науковий керівник: доц., к.філол.н. О. А. Лисенко

Некрашевич Артем,
факультет прокуратури, II курс, 5-а група,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Глобалізаційна освітня реальність та увага до soft skills (м'яких навичок) майбутніх фахівців сприяє пошуку нових методів навчання та аспектуалізації формування компетентностей здобувачів вищої освіти. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх юристів є складовою їх професійної підготовки. Її високий рівень здатен реалізувати використання soft skills у побудові успішних відносин з клієнтами та колегами, сприяти ефективному виконанню різноманітних завдань у професійній діяльності. Все це і зумовлює актуальність досліджуваної нами теми.

Проблематикою вивчення поняття «мовленнєва компетентність» та її

формування у процесі підготовки майбутніх юристів займалися провідні вітчизняні науковці: Т. В. Некрашевич, Н. Стратулат, І. Галдецька, Л. О. Бобко, А. О. Мазурик та інші. Питання розвитку комунікативної та мовленнєвої компетентностей юриста розглядали В. М. Пивоваров, О. А. Лисенко, Н. М. Шаповаленко та ін.

Так, Т. В. Некрашевич слушно зазначає, що «мовна майстерність є вихідною точкою професійного набуття та зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості. Формування мовленнєвої компетентності проходить під час вивчення фахових дисциплін» [3, с.144]. Процес формування мовленнєвої компетентності під час навчання майбутніх фахівців у закладах вищої освіти передбачає засвоєння ними знань про мову і мовлення, формування самосвідомості як готовності до професійної самореалізації та саморозвитку.

На думку О. А. Лисенко, саме компетентнісний підхід є основним чинником у становленні комунікативної культури юристів, а «мовна компетентність фахівців є показником їхніх професійних знань, ціннісних орієнтацій та мовної культури. Система компетентнісного навчання у вищій освіті по-новому ставить акценти на засобах навчання та вимогах до викладання. Пріоритет надається тим, що передбачають комунікативні та ситуативні завдання, вимагають залучення креативного досвіду студентів, наближені до майбутньої юридичної діяльності» [2, с. 103].

Л. Шестопалова наголошує на якості використання правником юридичного мовлення, адже щодня фахівець «особисто готує юридичні документи, бере участь у юридичному процесі. Тому він є відповідальним не тільки за їхній юридичний зміст, але й за мовне оформлення (подання, представлення)» [7, с.32]. Тому від якості та рівня мовленнєвої компетентності юриста залежить багато, починаючи від виграшу юридичної справи до верховенства права у суспільстві [7, с.33]. Таким чином, майбутній фахівець-юрист повинен уміти поєднувати зміст та форму подачі свого мовлення. Саме основам цього здобувачі вищої освіти навчаються на заняттях української мови професійного спрямування.

Н. Стратулат, І. Галдецька, характеризуючи мовленнєву компетентність правника, вказують на взаємозалежності компетентностей: «мовна компетентність – це знання мови, мовленнєва компетентність – це володіння мовою, комунікативна компетентність –

користування мовою. Комунікативна компетентність правника не реалізується без вироблення мовленнєвої компетентності, яка, у свою чергу, не можлива без наявності мовної компетентності» [5, с. 143].

Науковець Н. М. Шаповаленко акцентує увагу на тому, що дисципліна «Українська мова професійного спрямування» має на меті розвивати навички вживання української мови в професійній сфері, ознайомлюючи студентів зі специфікою юридичної термінології, правилами її вживання та стилістичними особливостями [6, с. 47]. Основними вимогами до мовленнєвої діяльності правника відповідно до європейських стандартів є: «володіння граматикою та лексикою мови на рівні, який дозволяє ефективно спілкуватися та виконувати професійні завдання; вміння створювати різноманітні текстові матеріали, такі як документи, заяви, виступи тощо, з дотриманням вимог правопису, пунктуації та стилістики мови; здатність до ефективного усного та писемного спілкування в різних професійних ситуаціях» та інші [6, с. 48].

Дослідники Л. О. Бобко, А. О. Мазурик вказують на доцільність «міжпредметної інтеграції фахово-орієнтованих дисциплін, застосовуючи інтерактивні форми навчання, що активізують діалогічну взаємодію учасників комунікативної діяльності» в процесі формування мовленнєвої компетентності під час підготовки майбутніх юристів у закладах вищої освіти [1, с. 70].

Важливим є дослідження науковця В. М. Пивоварова, де він зазначає, що майбутній фахівець юридичного спрямування повинен, в першу чергу, володіти «лексичними, граматичними, стилістичними засобами мови, якою спілкується, оскільки саме за допомогою них можна точно сформулювати думку, правильно викласти її в усному чи писемному мовленні» [4, с.114]. Тобто правник повинен знати мову на всіх її рівнях, що передбачає також знання етимології термінів, синонімії, омонімії, стилістики та інших аспектів.

Таким чином, на основі аналізу досліджень науковців можемо дійти висновку, що мовленнєва компетентність визначає здатність фахівця правильно і доцільно використовувати засоби мови в професійному спілкуванні. Вона є багатоаспектним явищем та перебуває в корелятивному зв'язку з комунікативною та мовною компетентностями. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців юридичних спеціальностей здійснюється, у першу чергу, на заняттях з української мови професійного спрямування, але потребує поступового

удосконалення шляхом інтеграції під час вивчення фахових дисциплін. Такий аспект формування мовленнєвої компетентності передбачає постійний саморозвиток особистості, набуття та формування навичок доречного, автоматичного вживання засобів мови, розвитку здатності до розуміння, аналізу та висловлення правової інформації в подальшій професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Бобко Л. О., Мазурик А. О. Формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки юриста. *Молодий вчений. Серія «Юридичні науки»*. Випуск № 11 (111). 2022. С.67-71.
2. Лисенко О. А. Компетентнісний підхід до формування культури мовлення студентів юридичних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 103–106.
3. Некрашевич Т. В. Актуалізація мовленнєвої компетентності студентів-філологів в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С.142-159.
4. Пивоваров В. М. Мовленнєва компетентність як умова саморозвитку особистості. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному українському соціумі*: мат. всеукр. науково-практичної конференції. Харків, 2019. С.113-117.
5. Стратулат Н., Галдецька І. Мовленнєво-професійна компетентність правника: сучасні стандарти та запити суспільства. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія Мовознавство. Літературознавство*. Вип. 35. Т. 5. 2021. С.140-148.
6. Шаповаленко Н. М. Мовна підготовка студентів-юристів в контексті євроінтеграції. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 27. Том 3. 2023. С.46-50.
7. Шестопалова Л. Юридико-лінгвістична компетентність правника. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. С. 31-34.

Науковий керівник: доц., к.філол.н. О. А. Лисенко

*Гавдзінська Марина,
факультет слідчої та детективної діяльності, II курс, 1-а група,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

МОВНА ПОЛІТИКА: ВІД ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАКТИЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

Фундаментом кожної нації є мова, яка в свою чергу повинна охоронятися державою. Розвиненість забезпечує унікальність існування суспільства та країни в контексті світової культури та цивілізаційних процесів, створюючи підґрунтя для глобального розвитку [9]. Особливо актуальним аспект забезпечення функціонування української мови як державної постає в умовах повномасштабного вторгнення. У зв'язку з цим більшість населення почала відповідальніше ставитися до чинних вимог мовного законодавства, що проявляється не лише в самовдосконаленні навичок спілкування, а й у виявленні порушень.

Законодавчі засади мовної політики перш за все ґрунтуються на Конституції України, а саме ч.1 ст.10, в якій зазначається, що «державна забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [1]. Верховна Рада України, керуючись основним законом, у 2019 році прийняла Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У статті другій вказано про сферу дії закону, яка не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів, що спростовує дезінформацію агресора щодо пригнічення людей, які спілкуються російською. Загалом закон чітко визначає перелік сфер та окремих осіб, які під час здійснення своїх повноважень повинні застосовувати державну мову [2]. Крім того законодавство включає: рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) [3]; Положення про Міністерство культури України [4]; Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» №161/2010 від 15 лютого 2010 року [5]; Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05 вересня 2017 року (стаття 7) [6]. На особливу увагу заслуговує рішення

Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», в якому було наголошено, що «загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова - це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування» [7]. Зауважимо, що законодавство не обмежується лише зазначеними нормативно-правовими актами та рішеннями.

Згідно з даними, опублікованими на сайті уряду, найбільша кількість скарг за всі роки існування інституту Уповноваженого із захисту державної мови зафіксована у 2023 році. Сфера обслуговування посідає провідне місце у цьому антирейтингу, за нею з набагато меншою кількістю - сфери загальної інформації, освіти, медіа, культури. Тарас Кремінь слушно зауважив, що хоч представники органів державної влади та місцевого самоврядування й почали приділяти більшу увагу застосуванню української мови, кількість звернень щодо порушення мовного закону ними залишається доволі значною [8]. І це далеко не та статистика, яку повинна демонструвати влада. Дійсно посадові особи як представники народу такими діями подають негативний приклад для всіх, хоча повинні в першу чергу мотивувати власною поведінкою. Мовний омбудсмен повідомив, що у 2024 році кількість скарг зменшилася майже вдвічі у порівнянні з минулорічним періодом з січня по вересень. На першому місці залишається порушення обслуговування та відсутність української версії сайтів [8]. Зважаючи на зазначені статистичні дані за останні півтора року, можна зробити висновок про підвищення рівня відповідальності громадян щодо підтримання мовної політики в країні.

Основною причиною порушення мовного закону є своєрідна звичка розмовляти іншою мовою, яку можна пояснити лише безвідповідальністю та байдужістю. Безперечно, кожна людина може помилятися у вимові чи написанні, але якщо громадянин навіть не намагається говорити українською, то це означає, що він не розуміє важливості мовного питання для побудови вільної та сильної держави. Серед різних способів вирішення цієї проблеми в деяких областях України пропонувалося залучити мовних інспекторів для виявлення порушників. Про ефективність таких заходів важко зробити позитивні висновки, оскільки громадянин отримає зауваження, але поведінку свою не змінить, доки не усвідомить

важливість державної мови для суспільства і для себе. Важливо шляхом поступових кроків протягом часу дати людині зрозуміти протиправність такої поведінки. Кожен, хоча і не свідомо, може в цьому допомогти, зокрема відвідувати культурні заходи, підтримувати вітчизняні бренди, про що розповідати у соціальних мережах державною мовою. Якщо кількість таких дописів буде зростати, то й свідомість почне сприймати це як норму. Також було б доречно ініціювати або бути учасником різних курсів, які повинні проводитися не лише для молоді, а й для дорослих. Разом з цим зауважимо, що на сайті Уповноваженого із захисту державної мови можна знайти перелік з 36 онлайн-ресурсів, які допоможуть у вивченні української мови.

Отже, мовна ситуація в Україні потребує регулювання, але вона не є критичною. Зважаючи на статистику зменшення скарг та своєчасне реагування відповідних органів влади на випадки порушень законодавства, з часом у суспільстві зазначене питання не буде набувати такого резонансу, як це відбувається зараз. Головне пам'ятати, що державна мова повинна нас об'єднувати, а не бути предметом непорозумінь, що перетворює її на джерело пропаганди ворога.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>.
4. Положення про Міністерство культури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF#Text>.
5. Про Концепцію державної мовної політики : Указ Президента України від 15. 02. 2010 р. № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>.

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

7. Рішення Конституційного Суду України від 14.07.2021 р. № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.

8. Державний сайт Уповноваженого із захисту державної мови. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/upovnovazhenij-iz-zahistu-derzhavnoyi-movi>.

9. Євченко О.В. Правові засади мовної політики України в умовах воєнного стану. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2022. Том 1. Вип. 26. С. 52-55. URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/26/part_1/9.pdf.

Науковий керівник: доц., к.філол.н. О. А. Лисенко

Корніяш Анна,
*факультет міжнародного та європейського права,
2 курс, 07мп-23-05а,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
ORCID ID: <https://orcid.org/10009-0006-8278-6255>*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Питання адміністративно-правового забезпечення функціонування державної мови має особливе значення для країн із багатонаціональним складом населення, які прагнуть зберегти національну ідентичність і забезпечити ефективне функціонування суспільних інститутів. В Україні це питання набуває стратегічного значення, оскільки державна мова виступає не лише засобом комунікації, а й ключовим елементом національної єдності, державотворення та зміцнення демократичних інституцій. Особливої уваги це дослідження потребує в наші часи, коли ми маємо безліч глобалізаційних викликів та інформаційного впливу, які створюють загрозу мовній і культурній самобутності. Важливою є розробка

ефективних адміністративно-правових механізмів, які дозволять поєднати збереження державної мови з дотриманням прав мовних меншин та забезпеченням інтеграції України у світову спільноту.

Дослідження актуальне також у контексті практичних завдань, які постають перед органами державної влади: забезпечення виконання законів щодо використання державної мови у публічному просторі, освіті, медіа та сфері послуг. Не менш важливим є вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення мовного законодавства, що сприятиме формуванню правосвідомості громадян. Україна вже має значний досвід у цьому напрямі, зокрема завдяки прийняттю Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Проте існує потреба в подальшому вдосконаленні адміністративно-правових інструментів, спираючись на досвід інших країн. У цьому контексті цінним може виявитися аналіз практики Великої Британії, яка, попри відсутність офіційно закріпленої державної мови (англійська мова є офіційною мовою де-факто), досягла ефективного регулювання мовного питання через адміністративні механізми. Таким чином, актуальність дослідження обумовлюється як прагненням України зміцнити власну державність через забезпечення мовної політики, так і необхідністю пошуку збалансованих адміністративно-правових рішень, які відповідатимуть викликам сучасного суспільства.

Україна визначає державну мову як ключовий елемент своєї національної ідентичності. Відповідно до статті 10 Конституції України, українська мова є державною, що зобов'язує державні органи забезпечувати її функціонування в усіх сферах публічного життя [1]. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» закріплює правові засади використання української мови та створює механізми для її популяризації. Цей закон регламентує мовні вимоги до державних службовців, освітніх закладів, медіа та бізнесу, встановлюючи правову основу для адміністративного контролю за його виконанням.

Водночас адміністративно-правові механізми забезпечення функціонування державної мови включають: контроль, регуляторну політику та санкції. Моніторинг виконання мовного законодавства здійснюють Уповноважений із захисту державної мови та органи державної влади. Їхні повноваження, згідно зі статтею 49 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»,

охоплюють перевірки дотримання законодавчих вимог у публічній та приватній сферах [2]. Також у нас є встановлення стандартів мовної компетентності для певних професій та вимоги щодо використання державної мови в офіційних документах, рекламі, освіті та інших сферах. В Україні адміністративна відповідальність за порушення мовного законодавства передбачена Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», зокрема, це стаття 57, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення (стаття 188-52). Передбачені адміністративні стягнення за порушення мовного законодавства, включаючи штрафи, які сприяють підвищенню правосвідомості громадян [3].

Органи державної влади відіграють провідну роль у впровадженні мовної політики. Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державних програм, пов'язаних із розвитком української мови. Уповноважений із захисту державної мови контролює дотримання законодавства, розглядає скарги громадян і надає рекомендації щодо вдосконалення політики. Державна служба якості освіти здійснює перевірки у навчальних закладах щодо виконання мовних вимог. Приклади практичного впровадження включають моніторинг реклами та медіа, а також введення курсів із підвищення мовної компетентності для державних службовців [6].

Правовий статус англійської мови у Великій Британії. У Великій Британії англійська мова має де-факто статус офіційної, хоча формально цей статус не закріплено в законодавстві. Вона є основною мовою державного управління, освіти, медіа та судочинства. Її домінування визначається історичною роллю та загальним використанням, а не кодифікацією в правових актах. Проте в Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії існують окремі нормативні акти, які визнають та регулюють використання регіональних мов [5]. Наприклад, у Уельсі діють норми, які гарантують рівність валлійської мови з англійською у публічному секторі (Welsh Language Act 1993, Government of Wales Act 2006). У Шотландії активно підтримується гельська мова через освітні програми та публічні ініціативи [4].

У Великій Британії адміністративні механізми спрямовані на підтримку як англійської мови, так і мов меншин. Органи місцевого самоврядування відіграють значну роль у впровадженні двомовності в регіонах, надаючи громадянам вибір мови для отримання адміністративних послуг. Мовна

політика Великої Британії знаходить відображення в адміністративних процедурах, таких як: надання публічних послуг кількома мовами, зокрема в регіонах із високою часткою мовних меншин; двомовні освітні програми, які сприяють збереженню мовної різноманітності; використання мов меншин у культурних та громадських ініціативах, що підкріплюється підтримкою місцевих органів влади [8].

Тож, які спільні риси мають Україна та Велика Британія? Обидві країни демонструють важливість участі державних органів у реалізації мовної політики. В Україні та Великій Британії акцент робиться на стратегічному плануванні, моніторингу виконання мовного законодавства та підтримці мовної різноманітності. Це сприяє зміцненню суспільної єдності та збереженню культурної спадщини. Проте разом зі спільними рисами маємо і відмінності в підходах до правового регулювання мовної політики. Головна відмінність полягає в юридичному підході: Україна закріплює статус державної мови на конституційному рівні, тоді як у Великій Британії використання англійської мови регулюється переважно через традиції та адміністративні практики. Крім того, у Великій Британії значна увага приділяється захисту мов меншин через децентралізовані адміністративні механізми. Аналізуючи ефективності практик обох країн, можемо сказати, що досвід Великої Британії демонструє, як гнучкі адміністративні підходи можуть сприяти збереженню мовного різноманіття без жорсткого законодавчого регулювання. Україні, попри її значні досягнення у формуванні мовної політики, доцільно розглянути можливість посилення підтримки регіональних мов та інтеграції громад у багатонаціональних регіонах. Це сприятиме підвищенню довіри до державної мовної політики.

Таким чином, адміністративно-правові механізми забезпечення функціонування державної мови є ключовими для зміцнення національної ідентичності, державності та демократичних інституцій в Україні. Законодавче закріплення статусу державної мови та її регулювання через контроль, моніторинг і санкції забезпечує ефективне виконання мовної політики. Порівняльний аналіз українського досвіду та практики Великої Британії виявив як спільні риси, так і ключові відмінності у регулюванні мовного питання. Україна використовує конституційні та законодавчі засади для утвердження української мови як державної, тоді як Велика Британія досягає цього через традиції, адміністративні практики та децентралізовані механізми. Особливий акцент у Британії зроблено на підтримці мовного різноманіття та захисті прав мовних меншин, що

забезпечується через гнучкі адміністративні підходи. Україні варто врахувати британський досвід у розробці децентралізованих програм підтримки регіональних мов для гармонізації міжнаціональних відносин.

Окремо потребують виділення практичні рекомендації:

1. Посилити контрольні функції Уповноваженого із захисту державної мови, забезпечивши його повноваженнями здійснювати регулярні перевірки виконання мовних норм у публічному та приватному секторах. Важливо створити єдину базу даних із моніторингу дотримання мовного законодавства для аналізу ефективності політики.

2. Запозичивши досвід Великої Британії, розробити програми підтримки мовних меншин у багатонаціональних регіонах України. Залучення місцевих органів влади до впровадження таких ініціатив сприятиме гармонізації міжетнічних відносин і підвищенню довіри до державної мовної політики.

3. Розробити цифрові інструменти, такі як мобільні додатки, онлайн-платформи для вивчення української мови та поширення інформації про мовне законодавство. Це дозволить забезпечити доступність навчальних матеріалів та сприятиме інтеграції мовної політики у сучасне інформаційне середовище.

4. Активно залучати громадські організації до моніторингу та підтримки мовної політики, створюючи партнерські програми між державними органами і громадськими ініціативами. Це сприятиме формуванню загальної культури використання державної мови.

5. Вивчати і застосовувати кращі практики інших країн у сфері мовної політики, зокрема щодо захисту мовних меншин та популяризації державної мови. Налагодження міжнародних обмінів досвідом дозволить впроваджувати сучасні підходи в управлінні мовними питаннями.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

4. Welsh Language Act 1993 (Велика Британія). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/38/contents>.

5. Government of Wales Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/32/contents>.

6. Практика Уповноваженого із захисту державної мови. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua>.

7. Scottish Gaelic Language (Scotland) Act 2005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2005/7/contents>.

8. Department for Education (DfE), UK. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-education>.

Науковий керівник: д-р ю.н., доц. Ю. В. Мех

Іванова Аліна,
студентка 213/22-(П)-К, 3-го року навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» факультету № 4,
Донецький державний університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Мовна політика є одним з найважливіших аспектів функціонування будь-якої держави. Вона визначає статус мов, які використовуються в країні, регулює їх використання в різних сферах суспільного життя та сприяє збереженню та розвитку мовної культури. В умовах глобалізації та міграції населення мовна політика набуває особливого значення, оскільки вона має забезпечити баланс між підтримкою державної мови та захистом прав національних меншин на використання своїх мов.

Мовна політика в Україні є системою правових актів, програм і стратегій, спрямованих на регулювання використання мов у нашому суспільстві. Головні аспекти цієї політики включають визначення статусу української мови як офіційної, підтримку розвитку української мови як державної мови, а також збереження та підтримку мовного різноманіття країни. Мова є сильним інструментом консолідації держави, вагомою ознакою її життєдіяльності та головним фактором національної геополітичної ідентичності держави, що дає їй перспективу власної репрезентації у сучасному світі. Формування мовної політики – важливий напрям діяльності держави на шляху консолідації суспільства. За ще

одним з визначень, державна мовна політика – це «система сукупних заходів держави, яка базується на конституційних принципах, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей». Отже, для провадження урядової мовної політики в державі необхідна відповідна законодавча база, що є механізмом її становлення і розвитку [4].

Мовну політику в Україні засновано на її Конституції, міжнародних зобов'язаннях, а з 16 липня 2019 року – і Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1].

Стаття 10 Конституції України зазначає, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [2]. У статті 24 Конституції України вказано, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2].

Основні аспекти функціонування державної мови зазначені у Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Стаття 1 цього Закону вказує, що єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави. Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України. Стаття 2 зазначає, що Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів [3].

Важливим нормативно-правовим актом у сфері мовної політики є Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яка була ратифікована Україною 15 травня 2003 року. Хартія розроблена, з одного боку, для захисту і сприяння розвитку регіональних мов і мов меншин, які є під загрозою як аспект культурної спадщини Європи і, з іншого – з тим, щоб забезпечити можливість носіям регіональних мов або мов меншин користуватися ними в приватному та суспільному житті. Вона охоплює регіональні мови і мови меншин, нетериторіальні мови і офіційні мови, які менш широко використовуються.

Хартія встановлює основні принципи та цілі, на яких держави повинні базувати свою політику, законодавство і практику і які розглядаються як надання необхідної основи для збереження мов.

Вісім основоположних принципів і цілі:

Визнання регіональних мов або мов меншин як виразників культурного багатства.

Повага до географічного району кожної регіональної мови або мови меншини..

Необхідність рішучих дій з підтримки таких мов

Сприяння і/або заохочення використання таких мов, в усній і письмовій мові, в суспільному та приватному житті.

Надання належних форм і засобів викладання і вивчення таких мов на всіх відповідних стадіях.

Сприяння відповідним міжнаціональним обмінам.

Заборона всіх форм несправедливого розрізнення, виключення, обмеження або надання переваг, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини і мають за мету стримати або поставити під загрозу її збереження або розвиток.

Сприяння державами взаєморозумінню між всіма мовними групами держави.

Крім того, Хартія встановлює ряд конкретних заходів щодо сприяння використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті. Ці заходи охоплюють наступні сфери: освіта, правосуддя, адміністративні органи і державні служби, ЗМІ, культурні заходи та приміщення, економічні і соціальні заходи та транскордонні обміни [5].

Отже, мовна політика України є складним і багатогранним питанням, що відображає історичний, культурний та політичний контекст країни. Конституція України гарантує вільний розвиток і використання всіх мов,

якими розмовляють громадяни, але при цьому закріплює за українською мовою статус державної. Сучасна мовна політика спрямована на підтримку та популяризацію української мови, розширення її використання в різних сферах суспільного життя, а також на забезпечення рівних прав для всіх мов національних меншин. Важливим аспектом є також захист мов, які перебувають під загрозою зникнення. Водночас, мовна політика стикається з низкою викликів, серед яких – питання збалансування інтересів різних мовних груп, протидія зовнішнім впливам та підтримка міжкультурного діалогу. Ефективна мовна політика є запорукою зміцнення національної ідентичності, культурного розмаїття та єдності суспільства.

Список використаних джерел

1. Мовна політика в Україні. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
4. Мова та суспільство: сучасна мовна політика в Україні. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/mova-ta-suspilstvo-suchasna-movna-polityka-v-ukrayini/>.
5. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (резюме). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/european-charter-for-regional-or-minority-languages>.

Науковий керівник: д-р ю.н., доц. Ю. В. Мех

Нецора Данило,
факультет «Референт-перекладач», 2 -й курс,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

МОВНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЮВАННЯ У ЗМІ

Існують різні погляди на те, чим є маніпуляція. Із позиції соціології, маніпулювання – це система засобів ідеологічного й соціально-політичного впливу з метою зміни мислення й поведінки людей усупереч їхнім інтересам [1]. При цьому реципієнт здебільшого не підозрює про наявність маніпуляцій чи не усвідомлює, що його ідеї, погляди, потреби спрямовано в русло, вигідне маніпуляторам.

Наш інтерес полягає в лінгвістичному підході до аналізу маніпуляцій, реалізованих за допомогою мови. З точки зору мовознавства сама мовленнєва (мовна) маніпуляція – це різновид маніпулятивного впливу, який здійснюють шляхом майстерного використання певних ресурсів мови з метою прихованого впливу на когнітивну й поведінкову діяльність адресата (особу або групу осіб). Фахівці поділяють маніпуляції на колективні (духовний, емоційний та ін. впливи на групу людей) та міжособистісну (вплив на окрему особу); прямої та непрямой форми (непряма намагається приховатися за допомогою різних засобів) [1]. Надалі мова йтиме саме про засоби непрямой маніпуляції та їхнє застосування на практиці.

Варто почати з найпоширеніших засобів мовної маніпуляції, а саме: лексичних [4; с.92–93], які можна знайти не тільки в будь-якому джерелі масової інформації, але й у промовах політиків чи повсякденному мовленні. Почнімо з використання евфемізмів та дисфемізмів. Евфемізм – це слово або вислів для непрямой, пом'якшеного чи ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій [1]. Дисфемізм – протилежність евфемізму. Дисфемізм – це слово чи вислів, що не є емоційно та стилістично нейтральним, а є грубим і навіть вульгарним [3].

Сучасна суспільномовна практика демонструє випадки навмисного використання дисфемізмів з метою дискредитації явища чи особи або залучення уваги аудиторії. Йдеться про риторику популізму чи епатажність. Але варто зазначити, що вважаємо слова «дисфемізмами» лише в певному контексті. Інакше вжите слово належить просто до зниженої або табуйованої лексики. Причиною залучення евфемізмів та дисфемізмів є надання переваги використанню, замість нейтральних, експресивно-виразних одиниць, які можуть повніше й точніше виразити ставлення мовця до висловлюваного [2].

Евфемізми та дисфемізми мають достатньо великий маніпулятивний потенціал: у сучасних інформаційних потоках їх важко розпізнати, адже

реципієнт не одразу здатний осмислити та надати критичну оцінку прочитаному чи почутому. Так, найпоширенішою сферою використання евфемії та дисфемії, як не дивно, є писемні та усні форми засобів масової інформації. Тут означені мовні засоби розкривають весь свій потенціал щодо різноманітних можливостей впливу на свідомість, наприклад: *розвідник – шпигун; війна – АТО, ООС, СВО або ж конфлікт – війна; брехати – давати неправдиві свідчення або спотворювати істину* тощо. Серед низки інших лексичних засобів, що мають великий маніпулятивний потенціал, однозначно варто відзначити омоніми, полісемічні слова, архаїзми, неологізми, okazіоналізми, синоніми (на основі останніх формується, наприклад, така стилістична фігура як перифраз) та антоніми [8; с. 70–72].

Одним із найбільш активних стилістичних засобів мовленнєвої маніпуляції є перифрази. Перифраз – мовний зворот, що вживається замість звичайної назви певного об'єкта, зміст його полягає в різних формах опису істотних і характерних ознак об'єкта, це перетворює звичний образ на новий та виразний [6; 7]. Перифраз є невід'ємним засобом маніпуляції, особливо в політичному дискурсі, та й у ЗМІ загалом. Адже для текстів ЗМІ характерною ознакою є явна або прихована оцінність, причому сама оцінка може моделюватися в комунікації як один із засобів мовного впливу. Властивості перифразу й дозволяють йому виступати потужним засобом впливу на мовну свідомість реципієнта. Залежно від мети автора повідомлення той самий мовний об'єкт може бути замінено різними емоційними та оцінними зворотами (перифразами), які не просто будуть виражати протилежні оцінки, а й підкреслюватимуть їх. Яскравий приклад сказаному знаходимо в «Словнику медійних перифраз»: *другий Сандармох* – позначення масової зачистки, алюзія на історичні події 20-го століття. У тексті статті від «Української Правди» мова йде про можливі репресії, що за розміром і жорстокістю можуть дорівнювати реальному Сандармоху. Таким чином автор використовує перифраз, попереджаючи про серйозність потенційної загрози. Перифраз «донецька дискотека», використаний для позначення бійок у Верховній Раді за участі можновладців із «Партії регіонів» дає комічний відтінок з нотами сарказму [9]. Тож можна однозначно переконатися наочно у великому маніпулятивному потенціалі перифраз.

Отже, маніпуляція мовою є потужним інструментом впливу на свідомість та поведінку людей. Використання таких засобів, як евфемізми,

дисфемізми, омоніми, полісемічні слова, архаїзми, неологізми, okazіоналізми, синоніми, антоніми та перифрази, дозволяє приховано впливати на когнітивну й поведінкову діяльність адресатів. Особливо це стосується політичного дискурсу та засобів масової інформації, де ці мовні засоби розкривають свій маніпулятивний потенціал. Важливо усвідомлювати наявність таких маніпуляцій та вміти критично оцінювати інформацію, щоб уникнути впливу маніпуляторів.

Список використаних джерел

1. Чік Л. Засоби мовного маніпулювання у ЗМІ. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2015. № 5. С. 121–123. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/143/144> (дата звернення: 29.01.2025).
2. Вусик Л. Г. Навмисна евфемізація та дисфемізація в сучасному політичному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018. № 1. С. 1–24. URL: <https://surl.li/wvfsjw> (дата звернення: 29.01.2025).
3. Вострецова В. О., Решетарова І. В. Дисфемізми: status quo ad praesens. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2009. № 47. С. 184–187. URL: http://eprints.zu.edu.ua/3487/1/36_47_.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
4. Труба Г. М., Гречка С. А. Теоритичне обґрунтування сутності поняття «мовленнєва маніпуляція» у політичному дискурсі. *Вісник Одеського національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 2. С. 89–96. URL: <https://surl.li/rwbzsa> (дата звернення: 29.01.2025).
5. Кульчицька О. Дисфемізми як лексичні засоби виразності мови (на прикладі сучасного молодіжного англomовного роману). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. № 45. С. 209–220. URL: <https://surl.li/xtfbzy> (дата звернення: 29.01.2025).
6. Бібліотека поезії та літератури OnlyArt. Перифраз, Перифраза. URL: <https://surl.li/ffreuz> (дата звернення: 29.01.2025).
7. Булах М. Б. Психолінгвістична аспектологія аналізу перифраз у медіа. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2015. № 31. С. 57–69. URL: <https://surl.li/cjeoxf> (дата звернення: 29.01.2025).

8. Кузьмич О. А. Лексико-граматичні засоби мовної маніпуляції. *InterConf*, 2022. № 25. С. 67–79. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4Y1vPDM4/> (дата звернення: 29.01.2025).

9. Словник медійних перифразів XXI століття. Уклад.: Козачок Я. В., Васильченко В. М., Костюк І. А. [та ін.]. Київ: НАУ, 2014. 152 с. URL: <https://surl.li/xllmrs> (дата звернення: 29.01.2025).

Науковий керівник: доц., к.філол.н. Т. М. Берест

*Іванова Вікторія,
учениця 8-А класу Великоновосілківського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів № 2 смт Велика Новосілка
Волноваського району
Донецької області*

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДЕРЖАВІ

Українська мова є не тільки засобом спілкування, але й важливим елементом культурної ідентичності українського народу. Її правовий статус в Україні визначає не лише мовну політику держави, але й соціально-економічну та культурну ситуацію в країні.

У статті 10 Конституції України зазначається, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [1].

Окрім основного закону держави аспекти функціонування української мови також зазначені в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон). Так, у статті 1 цього Закону вказано, Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави. Статус української мови як єдиної державної мови в

Україні визначається виключно Конституцією України. Порядок функціонування і застосування державної мови визначається виключно законом. Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом. Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України [2].

Згідно із законом українська мова домінує у таких сферах: у державному секторі та органах місцевого самоврядування; в громадських та інших організаціях; в науці та освіті; у медицині; на телебаченні та кіно; у сфері послуг; в медіа та інтернет-сайтах; у війську та силових структурах; у документообігу тощо [3].

Згідно з вимогами статті 30 Закону мовою обслуговування споживачів в Україні є державна мова. Підприємства, установи та організації всіх форм власності, фізичні особи – підприємці, інші суб'єкти господарювання, що обслуговують споживачів, здійснюють обслуговування та надають інформацію про товари (послуги), у тому числі через інтернет-магазини та інтернет-каталоги, державною мовою. Інформація державною мовою може дублюватися іншими мовами. На прохання клієнта його персональне обслуговування може здійснюватися також іншою мовою, прийнятною для сторін.

Законом передбачено, що кожен громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою. Для цього держава забезпечує кожному громадянину України можливості для опанування державної мови через систему закладів дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, освіти дорослих, а також через підтримку неформальної та інформальної освіти, спрямованої на вивчення державної мови [3].

Отже, виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що статус української мови є невід'ємною частиною історії та сучасності України. Її збереження та розвиток є важливим фактором для зміцнення національної свідомості та побудови сильної та незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

3. Правовий статус української мови в державі. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravovyj-status-ukrayinskoyi-movy-v-derzhavi/>.

Науковий керівник: д-р ю.н., доц. Ю. В. Мех

Електронне наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

**Збірник тез
за матеріалами VI міжвишівського круглого столу
6 лютого 2025 р.**

Сайт: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

Видається в авторській редакції

Відповідальна за випуск доц. *В. М. Пивоваров*

Комп'ютерне макетування *А. Г. Якшиної*

Оприлюднено через мережу Інтернет 12.03.2025 р.
Формат 60x84^{1/8}. Обл.-вид. арк. 5,4 (240 КБ).

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Редакційно-видавничий відділ наукових видань
Україна, 61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77, к. 518
тел. (057) 757-76-16
e-mail: epdsp@nlu.edu.ua, niksor@ukr.net

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7560 від 28.12.2021 р.

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : збірник тез за матеріалами VI міжвишівського круглого столу (6 лютого 2025 р.)